

مجید

شماره ۲ / شهریور ۱۴۰۴

ماهنامه بصیرت

صاحب امتیاز نشریه
کانون منهاج نهاد رهبری

مدیر مسئول
محمدصادق دانشجو

سر دبیر
میلاذ قزلسفلو

ویراستار
مریم رنجبر

طراح جلد و صفحه آرایی
گروه سیاست بهشتی

ماهنامه بصیرت/شماره دوم/ شهریور ۱۴۰۴

فهرست

- مقدمه مدیر مسئول..... ۱
- پرونده ویژه
- انرژی هسته ای: از شیرین سازی دریای عمان تا رفع ناترازی..... ۲
- بخش تحلیلی
- لزوم کار علمی و دانشگاه محور برای حل معضلات کشور در منظومه فکری
امام و رهبری..... ۷
- اقتدار، امنیت و قدرت نظامی در گام دوم انقلاب..... ۱۲
- پیشرفت های علمی در گام دوم انقلاب اسلامی..... ۲۳
- بخش دستاورد های انقلاب اسلامی
- دستاوردهای اجتماعی، فرهنگی و انسانی..... ۳۳
- بخش گفتگو و یادداشت اساتید
- داوود مددی، رئیس هیئت مدیره انجمن انرژیهای تجدیدپذیر..... ۳۶
- بخش معرفی کتاب
- معرفی کتاب "طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن"..... ۴۰

مقدمه مدیر مسئول

بسم الله الرحمن الرحيم

«قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ»

امروز مسئله‌ی انرژی و ناترازی آن، نه یک بحث فنی صرف، بلکه یک دغدغه‌ی تمدنی برای آینده ایران اسلامی است. رهبر معظم انقلاب بارها بر این نکته تأکید کرده‌اند که: «مشکلات امروز و فردای کشور باید عالمانه حل شود، زیرا مواجهه غیرعلمی و غیرمدرانه با مشکلات موجب پیچیده و افزون شدن آنها خواهد شد. ... دانشگاه باید با کار علمی و راهگشا ورود کند» (۲۰ خرداد ۱۳۹۷). این بیان، برای ما چراغ راهی است تا باور کنیم راه برون‌رفت از بحران‌های اقتصادی و انرژی در اندیشه و همت علمی فرزندان این مرز و بوم است.

ماهنامه بصیرت در شماره جدید خود با تمرکز بر «راهکارهای علمی جهت حل مشکل ناترازی انرژی در ایران»، گامی در همین مسیر برمی‌دارد. در بخش **پرونده ویژه** این شماره، به‌طور خاص یکی از کاربردهای صلح‌آمیز انرژی هسته‌ای برای رفع ناترازی انرژی کشور مورد بررسی قرار گرفته است؛ ظرفیتی که اگر امروز در افق راهبردی ما معنا دارد، مرهون اندیشه‌ی شهدای گران‌قدری است که از دانشگاه شهید بهشتی و دانشکده انرژی اتمی برخاستند و در جنگ ۱۲ روزه ایران و رژیم صهیونیستی به شهادت رسیدند. آنان با علم و ایمان خویش، بذر این باور را کاشتند که می‌توان به انرژی هسته‌ای نه به‌عنوان ابزار تهدید، بلکه به‌عنوان موتور پیشرفت و خودکفایی نگریست.

اگر فداکاری آن شهیدان نبود، شاید امروز حتی تصور چنین راه‌حلی برای بحران انرژی در ذهن ما نمی‌گنجید. اما اکنون، در پرتو میراث علمی و ایثار آنان، این مسیر نه یک رؤیا، بلکه افقی نزدیک و دست‌یافتنی است. رسالت ما در دانشگاه، تداوم همین راه است: پیوند میان ایمان و علم، میان سیاست تمدنی و پژوهش دانشگاهی، برای ساخت فردای ایران اسلامی.

ما در **بصیرت** آمده‌ایم تا این پیام را تکرار کنیم که حرکت علمی متعهدانه، در کنار بصیرت انقلابی، می‌تواند ایران را از گردنه‌های دشوار ناترازی و وابستگی عبور دهد. این صدا، صدای دانشگاه است؛ صدایی که از حکمت ولیّ فقیه الهام می‌گیرد و با خون شهیدان آبیاری شده است.

محمدصادق دانشجو

مدیرمسئول ماهنامه بصیرت و مسئول کانون منهای

شهریور ۱۴۰۴

انرژی هسته‌ای: از شیرین‌سازی دریای عمان تا رفع ناترازی

پرهام آریا | دانشجوی ارشد مهندسی هسته‌ای دانشگاه شهید بهشتی - گرایش راکتور

مقدمه

می‌باشند. از این‌رو قصد داریم انرژی هسته‌ای را با سوخت‌های فسیلی مقایسه کرده تا به تفاوت چشمگیر این دو پی ببریم. بین سوخت‌های فسیلی، زغال‌سنگ سوخت فسیلی‌ای است که بیش از هر سوخت دیگری برای تولید برق به مصرف رسیده است. احتراق آن بر پایه‌ی واکنش شیمیایی $C + O_2 \rightarrow CO_2$ می‌باشد و در شکافت اورانیوم بر پایه‌ی واکنش هسته‌ای $U^{235} + n \rightarrow Sr^{95} + Xe^{139}$ می‌باشد. اختلاف چشمگیر و معنادار این دو واکنش اما زمانی نمایان می‌شود که انرژی آزاد شده توسط هر دو واکنش را اندازه‌گیری کنیم. در حالی که به‌ازای هر سوختن هر اتم کربن $4Ve$ انرژی آزاد می‌شود، از شکافت هر اتم اورانیوم نزدیک به $200VeM$ انرژی آزاد می‌شود؛ یعنی شکافت هر اتم اورانیوم انرژی‌ای 50 میلیون برابر بیشتر از سوختن هر اتم کربن (زغال‌سنگ) آزاد می‌کند. برای مقایسه‌ی شفاف‌تر دو نیروگاه 1000 مگاواتی را در نظر می‌گیریم؛ یکی از این نیروگاه‌ها با سوخت زغال‌سنگ تولید برق می‌کند و دیگری با سوخت هسته‌ای. در حالی که نیروگاه زغال‌سنگی هر روز نیاز به $10,000$ تن سوخت خواهد داشت، نیروگاه هسته‌ای تنها به 20 تن در سال (یعنی 55 کیلوگرم در روز) نیاز خواهد داشت. همین تفاوت زیاد در حجم سوخت باعث تغییر در الگوی سوخت‌رسانی به دو نیروگاه می‌شود. در حالی که برای سوخت‌رسانی به نیروگاه زغال‌سنگ به یک قطار 100 واگنه که هر واگن توانایی حمل 100 تن زغال‌سنگ را داشته باشد نیاز داریم، نیروگاه‌های هسته‌ای نیازی به سوخت‌رسانی مداوم این‌چنینی ندارند، بلکه تنها هر 24 ماه یک‌بار (یا در مواقعی 12 ماه یک‌بار) نیاز به تعویض سوخت دارند و در هر بار سوخت‌گذاری تنها 20 تا 25 درصد سوخت آن تعویض و با سوخت جدید جایگزین می‌شود.

در دو دهه‌ی اخیر، «انرژی هسته‌ای» تیر بسیار خبرها، گفتگوها و حتی مناظرات انتخاباتی بوده است. از دهه‌ی 80 شمسی که نخستین گام‌های موفقیت‌آمیز هسته‌ای در ایران توجه جهانیان را به خود جلب کرد، تا وقوع نخستین ترورهای دانشمندان هسته‌ای در کشور؛ از تحولات سیاسی دهه‌ی 90 و تأثیرات ناگوار آن بر سرعت پیشرفت علم هسته‌ای کشور، تا بازگشت از سیاست‌های مخرب آن دوران و قرار گرفتن دوباره‌ی علم هسته‌ای بر ریل پیشرفت و توسعه؛ و در نهایت شهادت مظلومانه‌ی دانشمندان هسته‌ای در حمله‌ی جنایتکارانه‌ی اخیر - صنعت هسته‌ای بارها موضوع بحث‌های داخلی بوده است. اکنون اما در برهه‌ای قرار گرفته‌ایم که جامعه آمادگی بسیار بیشتری برای شنیدن درباره‌ی پتانسیل‌ها و ارزش واقعی انرژی هسته‌ای پیدا کرده است. از قطعی‌های مکرر برق گرفته تا بحران جهانی آب - که به‌تازگی به ایران نیز رسیده و مشکلات و نگرانی‌هایی ایجاد کرده است - همگی مسائلی ملموس‌اند که جامعه‌ی ایران هر روز آن‌ها را تجربه می‌کند و بیش از گذشته اهمیتشان را درک می‌کند. شاید زمانی که در دهه‌ی گذشته، شهید دکتر فریدون عباسی در سخنرانی‌هایش به توانایی انرژی هسته‌ای در شیرین‌سازی آب دریا در حجم بالا در ایران اشاره می‌کرد، این موضوع برای بسیاری چندان جالب توجه نبود؛ اما امروز اهمیت واقعی چنین مباحثی بیش از هر زمان دیگری آشکار شده است.

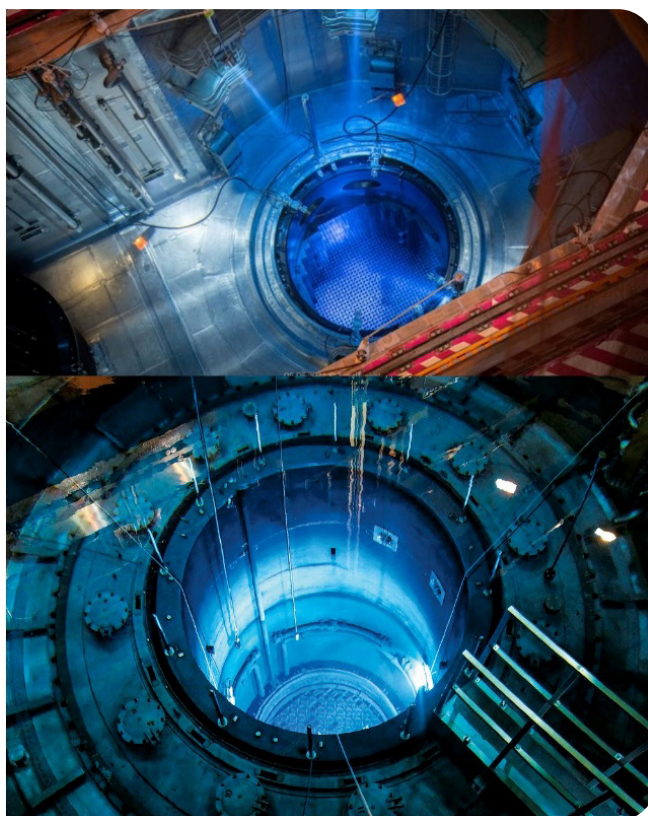
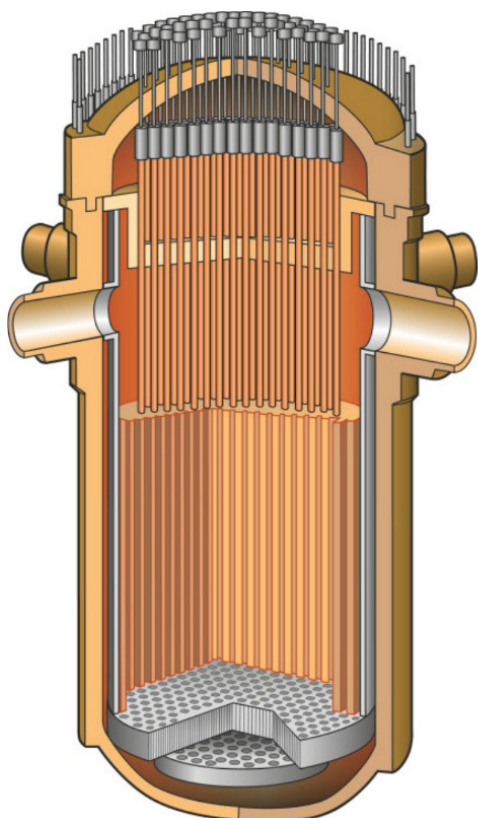
۱. انرژی هسته‌ای یا سوخت‌های فسیلی

در عصر معاصر روش‌های گوناگونی برای تولید الکتریسیته و انرژی کشف و توسعه داده شده‌اند، اما همچنان مصرف کردن و سوزاندن سوخت‌های فسیلی رایج‌ترین روش برای تولید برق

۲. نیروگاه هسته‌ای بوشهر

نیروگاه بوشهر با وجود محدودیت‌هایی که در دهه‌ی ۹۰ بر آن اعمال شد همچنان ۱۰۸۵ مگاوات انرژی تولید می‌کند و قابلیت ارتقای توان نیز دارد. جالب است بدانید مصرف برق کل استان البرز، نه در یک روز عادی بلکه در پیک مصرف فصل تابستان که به اوج خود می‌رسد، ۱۰۳۵ مگاوات می‌باشد. یعنی نیروگاه هسته‌ای بوشهر به تنهایی کل برق مصرفی استان البرز در پیک تابستان را تولید کرده و همچنان ۵۰ مگاوات دیگر نیز تولید مازاد دارد. این مثال به تنهایی ارزش بالا و پتانسیل بالقوه‌ی انرژی هسته‌ای را نشان می‌دهد. خرج تولید الکتریسیته با نیروی هسته‌ای طبق آخرین آمار ۰/۱۷ دلار برای هر کیلووات ساعت می‌باشد، در صورتی که همین مقدار برق با استفاده از زغال سنگ، گاز طبیعی و نفت به ترتیب ۰/۲۴ دلار، ۰/۶۷۸ دلار و ۰/۱۰۲۶ دلار به ازای هر کیلووات ساعت می‌باشد.

تفاوت میان زباله‌های واکنش‌های شیمیایی و هسته‌ای نیز به همین میزان قابل توجه است. گرچه زباله‌های هسته‌ای سمی می‌باشند و نیاز به پسمانداری و انحا توسط نیروهای متخصص و آموزش دیده دارند، اما کمیت آن‌ها و تأثیرات مخرب زیست محیطی آن‌ها بسیار کمتر می‌باشد. در حالی که یک نیروگاه ۱۰۰۰ مگاواتی هسته‌ای زباله‌ای کمتر از ۱۰ تن در سال تولید می‌کند، در مقابل حداقل ۵ درصد از زغال سنگ سوخته شده در نیروگاه زغال سنگی به صورت خاکستر درمی‌آید که هر روز با ۵ واگن ۱۰۰ تنی قطار باید به بیرون از نیروگاه منتقل شود و همچنین دست کم ۱۰۰ تن گوگردی اکسید و مقادیری سرب و جیوه از خود در طبیعت بر جای می‌گذارد. و البته بزرگ‌ترین ضربه‌ی آن به محیط زیست رهاسازی روزانه هزاران تن گاز CO_2 در اتمسفر و گرمایش جهانی حاصل از آن می‌باشد.

نمایی از قلب یک راکتور

انرژی هسته‌ای در ایران ظرفیت بسیار چشمگیری دارد؛ به‌طوری که تحقیقات علمی و مهندسی کامل برای ساخت و احداث ۲۰ نیروگاه هسته‌ای در نقاط مناسب و از قبل بررسی شده در کشور انجام گرفته است. ظرفیت هر نیروگاه برق هسته‌ای بزرگ به ۵۰۰۰ مگاوات می‌رسد؛ یعنی تنها با ساختن سه نیروگاه بزرگ از ۲۰ نیروگاه مشخص شده می‌توان تمام ناترازی برق کشور را برطرف کرد.

اما مزایای برق هسته‌ای به این جا ختم نمی‌شود. با احداث نیروگاه‌های هسته‌ای می‌توان رویکرد تولید برق در ایران را از سوزاندن گاز به مصرف اورانیوم تغییر داد و برق هسته‌ای را جایگزین برق گازی کرد. این کار نه تنها هزینه تولید برق در ایران را به ۱/۶ می‌رساند، بلکه بار فشار بر منابع گازی کشور را به شدت کاهش می‌دهد؛ یعنی به جای آن که گاز طبیعی ارزشمند را برای مصرف برق بسوزانیم، آن را به پالایشگاه‌ها ارسال کرده و دیگر نه تنها در طول سال هرگز پالایشگاه‌ها به خاطر نبود خوراک تعطیل نخواهند شد، بلکه حتی نیاز به احداث پالایشگاه‌های جدید برای تولید فرآورده‌های گازی و صادرات آن خواهیم داشت.

این امر تأثیر مثبت عمیقی بر درآمد، اشتغال‌زایی، افزایش تولید ناخالص ملی و ارزآوری کشور خواهد گذاشت؛ به‌طوری که بی‌شک قیمت ارز متحول شده و معیشت مردم به‌طور چشمگیری بهبود خواهد یافت. حال شاید روشن‌تر باشد که چرا دو دهه تحریم و ترور وحشیانه علیه صنعت هسته‌ای کشور از سوی استکبار جهانی اعمال شده است.

با رشد چشمگیر صنعت نظامی ایران در دهه‌های گذشته، استکبار جهانی ناامید از شکست ایران به‌وسیله‌ی حمله‌ی نظامی، به اقتصاد و معیشت مردم کشور به‌عنوان آخرین اهرم فشار باقی‌مانده نگاه می‌کند. آن‌ها پیش‌بینی

و این یعنی هزینه‌ی تمام‌شده‌ی تولید برق با روش هسته‌ای، ۶ برابر ارزان‌تر از تولید آن با استفاده از گاز طبیعی و ۱۰ برابر ارزان‌تر از نفت می‌باشد و حتی از تولید برق به روش سوزاندن زغال‌سنگ نیز به‌صرفه‌تر است.

۳. رفع کامل ناترازی با انرژی هسته‌ای

در حال حاضر میزان ناترازی برق ایران ۱۵ هزار مگاوات می‌باشد. این در حالی است که رکورد افزایش ظرفیت تولید برق و احداث نیروگاه برق در ایران ۳/۷ هزار مگاوات در یک سال بوده که این موضوع، کار مبارزه با ناترازی فعلی را دشوار می‌کند.

علاوه بر آن، لازم به ذکر است که بدانید روش غالب تولید الکتریسیته در ایران، سوزاندن گاز طبیعی می‌باشد. این روش یکی از روش‌های با آلودگی کمتر و بازده مناسب در جهان می‌باشد، اما در سال‌های اخیر موجب ایجاد مشکل در پالایشگاه‌های کشور شده است. حتما می‌دانید که یکی از شریان‌های اصلی اقتصادی کشور و ارزآوری در ایران، صادرات فرآورده‌های نفتی و گازی می‌باشد که نیاز به تأمین خوراک روزانه و مستمر دارند.

این چرخه در فصل زمستان دچار مشکل می‌شود. از آنجایی که گاز استخراج‌شده توسط چاه‌های گازی بین نیروگاه‌های تولید برق و پالایشگاه‌ها تقسیم می‌شود، در زمان برودت و سردی هوا، با افزایش مصرف گاز در بخش خانگی، تأمین سوخت پالایشگاه‌ها به مشکل اساسی می‌خورد. در زمستان گذشته، ۱۴ پالایشگاه در تمام مدت زمستان مجبور به توقف فعالیت شدند؛ زیرا گاز به اندازه‌ی کافی برای رسیدن به سه بخش خانگی، تولید برق و پالایشگاهی وجود نداشت و کشور از درآمد ارزی حاصل از فعالیت این ۱۴ پالایشگاه محروم شد.

بنابراین، نمی‌توان بی‌محابا به ساخت و احداث نیروگاه‌های برق گازی روی آورد و باید به دنبال روشی جایگزین باشیم.

به طوری که این آب همچنان قابل استفاده برای مصارف روزانه خواهد بود، اما به علت شوری بالا تقریباً غیرقابل شرب می‌شود. در اروپا نیز طی تصویب قانونی، استفاده از روش اسمز معکوس برای تهیه آب شرب ممنوع اعلام شده است؛ چراکه در این روش آب به صورت کامل باکتری‌زدایی نمی‌شود و در درازمدت برای سلامتی جمعیت مصرف‌کننده خطراتی به همراه خواهد داشت.

رویکرد نیروگاه هسته‌ای

نیروگاه‌های هسته‌ای اما رویکرد متفاوتی دارند. گرچه توضیح فنی فرآیند نمک‌زدایی در این نیروگاه‌ها به علت پیچیدگی، قابلیت شرح کامل در یک مقاله را ندارد، اما به طور خلاصه می‌توان گفت:

در نیروگاه‌های هسته‌ای، قلب راکتور حرارت بسیار زیادی تولید می‌کند. اگر این حرارت کنترل و برداشت نشود، موجب ذوب قلب راکتور و وقوع فاجعه‌ای هسته‌ای خواهد شد. برای جلوگیری از این اتفاق، از مقادیر بسیار زیادی آب برای برداشت حرارت و خنک کردن قلب راکتور استفاده می‌شود. دقیقاً با همین آب به شدت گرم‌شده توسط قلب راکتور، برق تولید می‌کنند.

اما از تمام حرارت برداشت‌شده از قلب راکتور نمی‌توان برای تولید الکتریسیته استفاده کرد و حدود ۰۳ درصد این حرارت به هدر می‌رود. برای جلوگیری از این اتلاف، فرآیندی طراحی شده که طی آن از این حرارت برای تبخیر و تقطیر حجم بسیار زیادی از آب استفاده می‌شود. در این فرآیند، نمک به طور کامل از آب جدا شده و آب تقریباً مقطر به دست می‌آید. سپس با اضافه کردن مقداری املاح معدنی، آب شرب شهری تهیه می‌شود. این روش یکی از کم‌هزینه‌ترین و مؤثرترین روش‌های جهان در نمک‌زدایی آب‌های شور است و به راحتی قابلیت شیرین‌سازی آب دریای عمان و حتی خلیج فارس (یکی از شورترین آب‌های جهان) را دارد.

برای روشن‌تر شدن موضوع از یک مثال استفاده می‌کنیم: ناوهای هواپیمابر از نیروی هسته‌ای برای طی کردن مسافت‌های زیاد بدون سوخت‌گیری استفاده می‌کنند. این نیرو در هر ناو توسط دو راکتور بسیار کوچک و محدود تأمین می‌شود. همین دو راکتور کوچک در کنار تولید نیروی پیشران برای حرکت ناو، آب شیرین

می‌کنند در صورت از دست دادن این اهرم نهایی، فرصت شکست و اشغال ایران و مسلط شدن دوباره بر غرب آسیا و شاهراه انرژی جهان را برای همیشه از دست خواهند داد و پس از آن جایگاه ابرقدرتی در سطح جهانی را به دلیل ناتوانی در غارت منابع انرژی غرب آسیا از دست خواهند داد. بنابراین، در دو دهه‌ی گذشته از هیچ جنایتی برای متوقف کردن عاملی که پتانسیل متحول کردن اساسی و بنیادین ماشین اقتصادی ایران را دارد دریغ نکرده‌اند.

۴. شیرین‌سازی آب دریا توسط نیروگاه هسته‌ای

یکی از راه‌های تأمین آب یک کشور، شیرین‌سازی یا به عبارت دقیق‌تر، نمک‌زدایی آب دریا می‌باشد. این روش اما چالش‌های بسیار زیادی دارد؛ از هزینه‌ی بسیار بالا گرفته تا محدودیت در حجم نمک‌زدایی کردن آب شور دریا، از جمله این چالش‌ها می‌باشد.

رایج‌ترین روش نمک‌زدایی آب دریا در جهان، روشی به نام اسمز معکوس می‌باشد که عملکرد آن به طور خلاصه رد کردن آب دریا با فشار زیاد از یک فیلتر یونی است که ذرات نمک را از آب جدا می‌کند. این روش علاوه بر هزینه‌بر بودن، یک ایراد قابل توجه دیگر نیز دارد و آن عدم توانایی در نمک‌زدایی در حجم‌های بالا می‌باشد.

عربستان سعودی و امارات متحده از همین روش برای تأمین بخشی از آب مورد نیاز خود استفاده می‌کنند؛ به طوری که امارات، بزرگ‌ترین تأسیسات اسمز معکوس در جهان را خریداری و احداث کرده است. اما همچنان با وجود جمعیت کمی که دارد، این روش از تأمین مستمر و کافی آب شیرین برای کل کشور ناتوان است و در زمان‌هایی که مصرف آب بالا می‌رود، عملکرد این تأسیسات افت کرده و آبی با شوری بالاتر و کیفیت کمتر تولید می‌کنند.

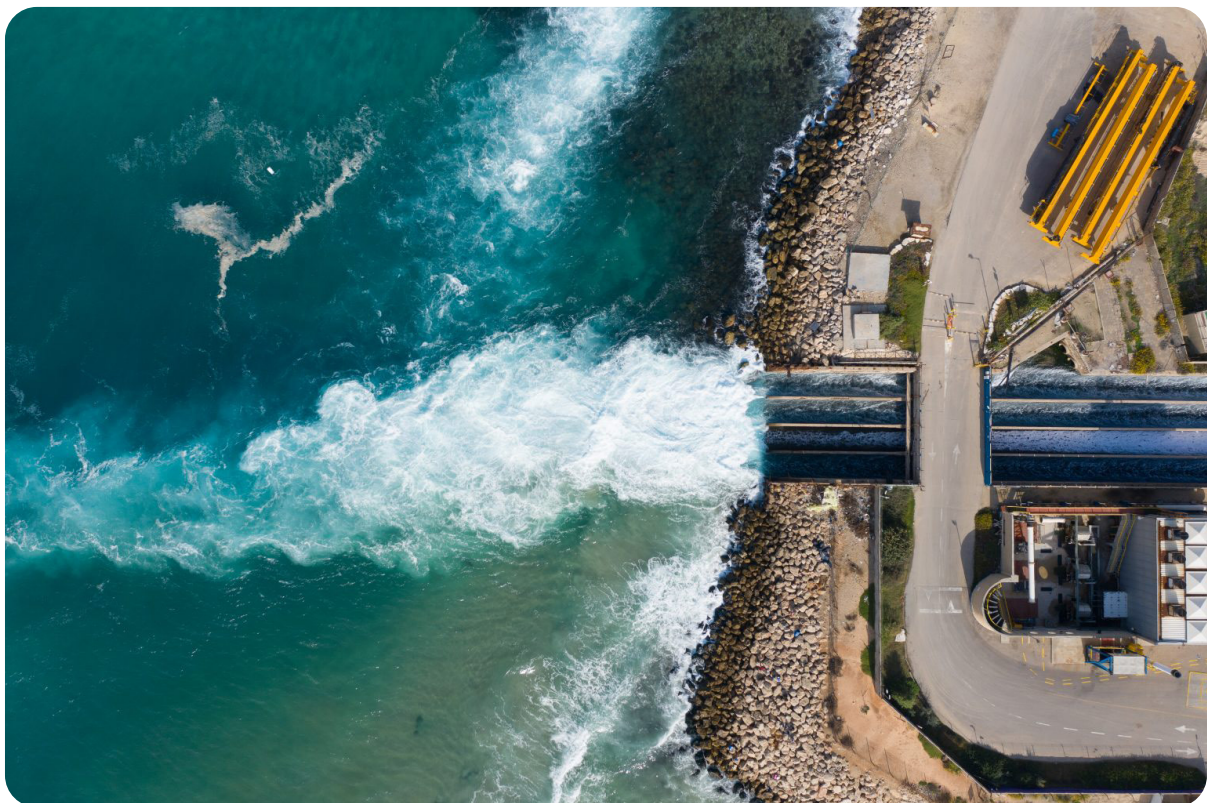

تأمین خواهد شد. به این ترتیب می‌توان منابع زیرزمینی آب شیرین را حفظ کرده و برداشت از سفره‌های آب زیرزمینی را متوقف نمود.

یادبود

در پایان این مقاله یاد می‌کنم از استادان شهید هسته‌ای کشور و همچنین استاد شهید **دکتر عبدالحمید مینوچهر** که خاطره‌ی تلخ شهادت مظلومانه‌ی ایشان و همسرشان هرگز از حافظه‌ی دانشجویان هسته‌ای شهید بهشتی پاک نخواهد شد.

نیز تولید می‌کنند. تمام آب مورد استفاده‌ی خدمه‌ی ناو (حدود ۶۰۰۰ نفر) از همین آب تأمین می‌شود. جالب است بدانید که آب شیرین تولیدشده توسط این دو راکتور کوچک حدود ۴۰۰,۰۰۰ گالن (معادل ۱,۵۰۰,۰۰۰ لیتر) در روز می‌باشد. حال تصور کنید یک راکتور بزرگ ۵۰۰۰ مگاواتی واقع در ساحل چه حجمی از آب شیرین می‌تواند تولید کند! با احداث ۲۰ راکتور هسته‌ای در کشور و فعال‌سازی تأسیسات آب‌شیرین‌کنی آن‌ها، نه‌تنها تمام کم‌آبی کشور برطرف می‌شود، بلکه حجم بسیار بیشتری از نیاز فعلی نیز

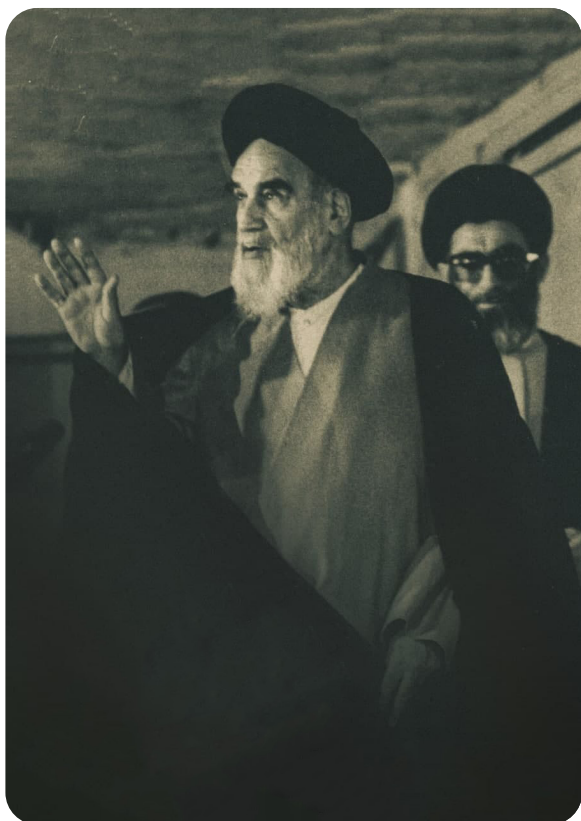

لزوم کار علمی و دانشگاه‌محور برای حل معضلات کشور در منظومه فکری امام خمینی و مقام معظم رهبری

محمدصادق دانشجو | کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه شهید بهشتی

مقدمه

همه تحولات است. از دانشگاه، چه دانشگاه علوم قدیمه چه دانشگاه علوم جدید، از دانشگاه سعادت یک ملت و در مقابل سعادت، شقاوت یک ملت سرچشمه می‌گیرد». به عبارت دیگر، مسیر صلاح یا انحطاط هر جامعه‌ای از صحن دانشگاه می‌گذرد و پیشرفت علمی شرط لازم تعالی کشور است.

امام خمینی تأکید داشت که سرنوشت حکومت و ملت در دست قشر دانشگاهی است و آینده کشور توسط مدیران، قانون‌گذاران و متخصصانی رقم خواهد خورد که امروز در دانشگاه تربیت می‌شوند. ایشان هشدار می‌داد که اگر به دانشگاه بی‌توجهی شود یا این سنگر علمی

در دنیای امروز علم و دانشگاه پیش‌ران اصلی حل مشکلات و تحقق پیشرفت‌های اساسی کشورها به شمار می‌روند. در نظام جمهوری اسلامی ایران نیز رهبران انقلاب بر پایه اندیشه‌های خود، همواره بر نقش تعیین‌کننده علم در اداره کشور تأکید کرده‌اند. از دیدگاه ایشان، **حل معضلات اجتماعی، اقتصادی و سیاسی جز با رویکرد علمی و تکیه بر دانشگاهیان میسر نیست**. چنان‌که رهبر معظم انقلاب تصریح کرده‌اند «مسائل و مشکلات کشور باید عالمانه حل شود و هرگونه مواجهه سطحی و شعاری می‌تواند به پیچیده‌تر شدن مشکلات بینجامد». نمونه بارز یک چالش ملی، معضل ناترازی انرژی در ایران است که حل آن بدون حرکت‌های علمی و ابتکار دانشگاهی ممکن نخواهد بود. مدیریت خوب و انقلابی اگرچه شرطی ضروری است، اما در فقدان پشتوانه کارشناسی و پژوهشی، ره به جایی نخواهد برد. از این رو در منظومه‌ی فکری امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری، **علم و دانشگاه رکن اساسی حکمرانی** به‌شمار آمده و پیشگام حل بحران‌های کشور قلمداد می‌شود. در این مقاله با استناد به بیانات بنیان‌گذار جمهوری اسلامی و رهبر معظم انقلاب، اهمیت تقدم رویکرد علمی در حل مشکلات و نقش نخبگان دانشگاهی در مدیریت کشور را از منظر علوم سیاسی و حکمرانی مورد تحلیل قرار می‌دهیم.

دانشگاه و حل مشکلات در اندیشه امام خمینی (ره)

امام خمینی به عنوان معمار کبیر انقلاب اسلامی، دانشگاه را زیربنای سعادت یا شقاوت ملت می‌دانست و نقشی سرنوشت‌ساز برای آن قائل بود. در نگاه ایشان، **دانشگاه سرچشمه تحولاتی است که می‌تواند آینده یک کشور را رقم بزند**. به بیان صریح امام: «دانشگاه مبدأ

یک معنی دانشگاه داریم، اما هنوز وقتی یک عمل جراحی ساده را می‌خواهند انجام دهند، باید از خارج طبیب بیاید... اگر مهندس و طبیب داریم... پس چرا از خارج استخدام می‌کنید؟». این کلمات بیانگر درد وابستگی علمی است که امام آن را برنمی‌تافت. از منظر ایشان، تربیت نیروی انسانی متخصص و متعهد داخلی تنها راه قطع نیاز به بیگانگان و دستیابی به خودکفایی حقیقی است. به همین دلیل امام خمینی مفهوم «دانشگاه اسلامی» را دانشگاهی می‌دانست که استقلال علمی و فکری داشته باشد و کشور را از تقلید و نیاز به خارج برهاند.

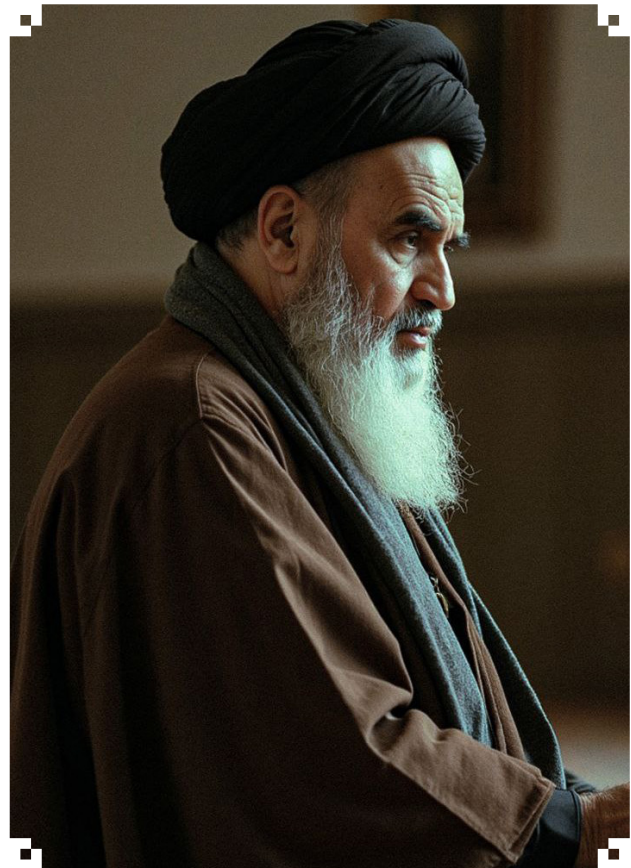
خلاصه مطلب آن که در اندیشه امام راحل، علم‌آموزی و کار دانشگاهی صرفاً یک فعالیت آموزشی نیست، بلکه جهاد مقدسی است برای ساختن آینده کشور. دانشگاهیان امین ملت‌اند که باید مسئولیت تاریخی خود را در توسعه همه‌جانبه ایران اسلامی ایفا کنند. هر نوآوری یا راهکار اساسی برای برون‌رفت از مشکلات - از اصلاح ساختارهای اقتصادی گرفته تا پیشرفت‌های صنعت و کشاورزی - باید ریشه در پژوهش و اندیشه علمی داشته باشد. چنین نگرشی بعدها الهام‌بخش سیاست‌گذاران جمهوری اسلامی شد و در رهنمودهای رهبر معظم انقلاب استمرار یافت.

تأکید بر پیشرفت علمی و اتکا به نخبگان در دیدگاه رهبر انقلاب

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، به عنوان رهبر انقلاب و ادامه‌دهنده مسیر امام، همواره علم و فناوری را موتور محرک پیشرفت ایران معرفی کرده و حل عالمانه چالش‌های کشور را یک راهبرد بنیادین دانسته‌اند. از نگاه ایشان، پیشرفت علمی نه تنها موجب اقتدار ملی است، بلکه علاج مشکلات مزمن کشور نیز در گرو توسعه علم است. رهبر انقلاب بارها در دیدار با اساتید و نخبگان علمی تصریح کرده‌اند که رشد علمی کشور باید شتاب گیرد تا نیازهای ما به روش‌های مدرانه برطرف شود. به عنوان نمونه، ایشان در سال ۱۳۸۵ در جمع اساتید فرمودند: «علاج دردها و مشکلات کشور در پیشرفت علمی است» و این باور را به گفتمانی رایج در جامعه علمی بدل ساختند. این تأکید راهبردی به این معناست که هرگونه عقب‌ماندگی علمی مستقیماً می‌تواند به ضعف در حل مسائل کشور منجر شود.

در تازه‌ترین مواضع نیز رهبر انقلاب بر نقش نخبگان دانشگاهی در حل مسائل اساسی کشور پای فشرده‌اند.

تضعیف گردد، همه ارکان کشور آسیب خواهد دید. بر اساس یکی از بیانات راهبردی ایشان: «تمام مسائل به دست دانشگاه است... همه مقدرات مملکت توی مشت اینهاست... اینها قوه متفکره یک ملت هستند. اگر دانشگاه را ما سست بگیریم و از دست ما برود، همه‌چیزمان از دستانمان رفته است». این سخن، جایگاه حیاتی دانشگاه را در منظومه فکری امام خمینی نشان می‌دهد؛ به طوری که دانشگاهیان را به عنوان قوه عاقله ملت معرفی می‌کند که حل همه مسائل کشور بر عهده آنان است. بنابراین از منظر امام، هرگونه بی‌اعتنایی به تحقیق علمی و مرکزیت دانشگاه در برنامه‌ریزی‌های کشور می‌تواند به رکود و وابستگی بیانجامد.

بعد دیگر اندیشه امام خمینی در این حوزه، ارتباط تنگاتنگ علم و استقلال کشور است. ایشان دانشگاه خودکفا را ضامن استقلال سیاسی و اقتصادی می‌دانستند و معتقد بودند وابستگی علمی به بیگانگان مایه تحمیل و عقب‌ماندگی خواهد شد. امام با انتقاد از عملکرد رژیم گذشته که ایران را محتاج کارشناسان خارجی در صنایع و امور زیربنایی کرده بود، می‌فرمودند: «صد سال است به

برخی مشکلات آن را ناشی از ضعف مدیریت اجرایی می‌دانند - معظم‌له راه برون‌رفت را در بهره‌گیری از فکر و ایده اساتید و پژوهشگران اقتصادی می‌بینند. ایشان صراحتاً فرمودند: «در مسئله مهم اقتصاد که برخی معتقدند مشکلات آن ناشی از بعضی شیوه‌های مدیریتی ضعیف یا غلط است، دانشگاه باید با کار علمی و راهگشا ورود کند». بنابراین حتی کاستی‌های مدیریتی نیز باید با فکر علمی جبران شود و مدیران کشور وظیفه دارند از مشاوره و پیشنهاد‌های جامعه دانشگاهی بهره‌مند شوند. مقام معظم رهبری در همین راستا مسئولان عالی‌رتبه را مکلف به مشورت با اساتید کرده و خاطرنشان نمودند که گردآوری نظرات متنوع اقتصاددانان و شنیدن آن‌ها می‌تواند راهگشای مشکلات باشد. بدین ترتیب، الگویی که ایشان ترسیم می‌کنند حکمرانی دانش‌بنیان است؛ الگویی که در آن مدیران و تصمیم‌گیران بدون پشتوانه نظری دانشگاهیان اقدام اساسی انجام نمی‌دهند.

پیوند مدیریت انقلابی و پشتوانه علمی در نظام حکمرانی

از منظر رهبر انقلاب، مدیریت جهادی و انقلابی زمانی به ثمر می‌نشیند که با پشتوانه تخصص و دانش همراه باشد. ایشان بارها بر ترکیب **تعهد و تخصص** تأکید ورزیده و خاطرنشان کرده‌اند که برای پیشبرد امور کشور، هم تقوا و پاکدستی مسئولان لازم است و هم کارشناسی و کاربلدی. این بیان نشان می‌دهد که در مکتب حکمرانی ولایت فقیه، مدیر آرمانی کسی است که علاوه بر ایمان و اخلاص، به علوم روز و دانش مدیریتی نیز مسلح باشد. تجربه جمهوری اسلامی نیز مؤید آن است که مدیران انقلابی هنگامی موفق‌تر بوده‌اند که از مشورت نخبگان بهره گرفته و تصمیماتشان مستظهر به پژوهش‌های علمی بوده است.

رهبر معظم انقلاب سازوکار این پیوند علم و مدیریت را نیز روشن ساخته‌اند. به اعتقاد ایشان، **مطالبه اصلی باید از سمت مدیران به سوی دانشگاه باشد نه بالعکس**. این نکته در بیانات ایشان با تعبیری هشدارگونه آمده است که: «همان‌طور که بارها گفته‌ام تحقق این همکاری [میان دانشگاه و حکومت] نیازمند طلب و خواست مدیران و مسئولان کشور است به گونه‌ای که مدیر باید به در خانه‌ی دانشمندان برود نه اینکه دانشمند پشت در اتاق مدیر

ایشان دانشگاه‌ها را از مهم‌ترین مراکز «تربیت قوه عاقله کشور» می‌دانند و معتقدند دانشگاه خوب و استادان برجسته برای اداره صحیح کشور حیاتی‌اند. معظم‌له سه وظیفه اساسی برای دانشگاه برمی‌شمرد: **درگیر شدن با مسائل و چالش‌های کشور، تربیت اخلاقی و هویتی دانشجویان، و تحول و نوآوری مستمر در محیط علمی**. در صدر این وظایف، همان‌گونه که ایشان تأکید کرده‌اند، **لزوم ورود دانشگاه به حل مشکلات کشور قرار دارد**. بر همین اساس تصریح می‌کنند «مشکلات امروز و فردای کشور باید عالمانه حل شود، زیرا مواجهه غیرعلمی و غیرمدرانه با مشکلات موجب پیچیده و افزون شدن آن‌ها خواهد شد». این بیان نشان می‌دهد که از نظر رهبر انقلاب، اگر مشکلی مانند تورم اقتصادی، آسیب اجتماعی یا بحران انرژی به صورت غیرکارشناسی و بدون پشتوانه فکری علاج شود، نه تنها حل نخواهد شد بلکه ابعاد گسترده‌تری خواهد یافت. رهبر معظم انقلاب همچنین به طور مصداقی نقش دانشگاهیان را در حوزه‌های گوناگون کشور تبیین کرده‌اند. به عنوان نمونه، در موضوع اقتصاد کشور - که

جایی که برخی تصور می‌کردند بدون فناوری خارجی امکان افزایش تولید میسر نیست، اما دانشگاهیان و متخصصان جوان کشور خلاف آن را ثابت کردند.

تجارب چهار دهه اخیر نیز صحنه بر این نگرش می‌گذارد. هرچا جمهوری اسلامی به نیروهای علمی داخلی اعتماد کرده، دستاوردهای شگرفی حاصل شده است. امروز ایران در فناوری‌های پیشرفته‌ای همچون نانو، بیوتکنولوژی، انرژی هسته‌ای، صنایع دفاعی و پزشکی به جایگاه ممتازی دست یافته است. بسیاری از این پیشرفت‌ها در شرایط تحریم و محدودیت بین‌المللی به دست آمده که خود نشانگر قدرت خوداتکایی علمی است. رهبر انقلاب با یادآوری همین جهش‌های علمی که حتی مراکز علمی جهان نیز نمی‌توانند انکارشان کنند، می‌گویند عده‌ای از روی غرض این موفقیت‌ها را حبابی می‌خوانند تا جامعه دانشگاهی و مردم را مأیوس کنند، در حالی که چنین سخنانی «صددرصد اشتباه» است. بدین ترتیب، نخبه‌پروری علمی و میدان‌دادن به ابتکارهای دانشگاهی نه تنها یک نیاز داخلی که سپری در برابر فشارها و تحریم‌های خارجی است. هر اندازه بنیان علمی کشور مستحکم‌تر باشد، در مقابله با تکان‌های بیرونی آسیب‌ناپذیرتر خواهیم بود.

معطل بماند. این توصیه حاکی از آن است که مدیران حکومتی برای حل مشکلات، باید خود را محتاج دیدگاه علمی بدانند و پیشقدم در استفاده از ظرفیت دانشگاهیان شوند. هرگاه این ارتباط معکوس شود و صاحبان علم در حاشیه قرار گیرند، تصمیم‌گیری‌ها سطحی و ناکارآمد شده و چه بسا خسارات جبران‌ناپذیری به بار آید.

از سوی دیگر، رهبری هم‌صدا با امام خمینی، جوانان تحصیل‌کرده و نخبه کشور را بزرگ‌ترین سرمایه انقلاب می‌دانند. ایشان نهضت «تولید علم» و جنبش نرم‌افزاری را به عنوان یک مطالبه عمومی مطرح کردند و خرسندی خود را از اینکه امروز روحیه علم‌جویی در میان دانشجویان و اساتید رواج یافته ابراز داشتند. به باور ایشان، نسل جوان دانشمند و متعهد، موتور محرکه ایران برای جهش به سمت قله‌های پیشرفت است. معظم‌له در سخنان‌شان جوانان نخبه را به شجاعت علمی، نوآوری، اعتماد به نفس ملی و کار و تلاش مستمر توصیه می‌کنند. این فضایل هنگامی ثمر می‌دهد که مدیران ارشد نظام راه را برای نقش‌آفرینی نسل جوان باز کنند و از ایده‌های نو استقبال نمایند. در واقع پیوند مدیریت و علم دو سویه است: از یک سو مدیران باید علم‌محور باشند و از سوی دیگر دانشگاه نیز باید مسئله‌محور و در خدمت حل مشکلات واقعی کشور قرار گیرد.

خودکفایی علمی، نوآوری و کاهش وابستگی به بیگانگان

یکی از محورهای مهم در دیدگاه امامین انقلاب، نقش علم در دستیابی به استقلال و قطع وابستگی از بیگانگان است. هر دو بزرگوار تأکید کرده‌اند که نگاه به خارج برای حل مشکلات داخلی، رویکردی عقیم و پرمخاطره است. راه صحیح آن است که توان داخلی کشور در سایه علم و ابتکار شکوفا شود تا نیازی به کمک‌های تحمیلی دیگران نباشد. رهبر معظم انقلاب در زمینه صنایع راهبردی کشور صراحتاً دانشگاه‌ها را فراخوانده‌اند که مشکلات را خود حل کنند «تا نیاز نباشد برای حل مشکلات صنعت نفت یا صنعت برق، چشم به بیگانگان بدوزیم». این بیان به‌روشنی نشانگر سیاست کلان جمهوری اسلامی در اتکا به دانش بومی است. کشورهایی که دل در گرو منافع ملت ایران ندارند، طبیعتاً حل مشکلات ما را در اولویت قرار نخواهند داد و چه بسا وابستگی به آنان موجب باج‌خواهی و تحمیل شروط گردد. نمونه چنین وضعیتی را در گذشته صنعت نفت شاهد بودیم؛

نتیجه گیری

در منظومه فکری امام خمینی (ره) و حضرت آیت الله خامنه‌ای، علم و ایمان دو بال اصلی برای اداره موفق کشور و تحقق آرمان‌های انقلاب اسلامی به‌شمار می‌روند. تحلیل بیانات این دو رهبر الهی نشان می‌دهد که پیشگامی دانشگاه در حل مشکلات کشور یک اصل غیرقابل چشم‌پوشی در حکمرانی اسلامی است. تجربه تاریخی ایران نیز مؤید آن است که هرگاه مدیریت اجرایی کشور با پشتوانه علمی و مشورت نخبگان همراه بوده، حرکت‌های عظیمی رقم خورده و برعکس، بی‌توجهی به آراء کارشناسی مشکلاتی را در پی داشته است. امروز در مواجهه با چالش‌هایی نظیر ناترازی انرژی، خشک‌سالی، مشکلات نظام بانکی یا آسیب‌های اجتماعی، بیش از هر زمان دیگر نیازمند تصمیمات کارشناسی شده، پژوهش‌محور و دوراندیشانه‌ایم. این مهم جز با ارج نهادن به نقش دانشگاهیان و پژوهش‌های علمی ممکن نخواهد شد. به تعبیری که رهبر انقلاب اسلامی بیان کرده‌اند، دانشگاه باید قوه عاقله کشور باشد و مسئولان ما نیز دانش‌بنیان بیندیشند و عمل کنند.

در یک نگاه کلان، می‌توان گفت گفتمان علم‌محوری در حکمرانی جمهوری اسلامی، نقطه تمایز آن از دیگر حکومت‌های منطقه است. این الگو تلاش دارد تا شور انقلابی و مدیریت جهادی را با عقلانیت علمی پیوند زند و راه میانبری به سوی توسعه همه‌جانبه کشور بگشاید. بی‌تردید ادامه مسیر پیشرفت ایران اسلامی در گرو سرمایه‌گذاری مستمر بر علم، اعتماد به نخبگان خودی و تبدیل دانشگاه به کانون حل مسئله‌های ملی است. این همان درس بزرگی است که امام و رهبری به ما آموخته‌اند و باید سرلوحه برنامه‌ریزی‌های خرد و کلان کشور قرار گیرد تا به یاری خداوند، ایران اسلامی در پرتو همت جوانان دانشمند و مدیران مدبر، قله‌های رفیع پیشرفت و عدالت را یکی پس از دیگری فتح کند.

منابع

- حضرت امام خمینی (۱۳۷۸ الف). صحیفه امام خمینی (جلد ۳). تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- حضرت امام خمینی (۱۳۷۸ ب). صحیفه امام خمینی (جلد ۸). تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- مقام معظم رهبری (۱۳۸۵، مهر ۱۳). بیانات در دیدار اساتید و اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری.
- مقام معظم رهبری (۱۳۹۷، خرداد ۲۰). بیانات در دیدار استادان، نخبگان و پژوهشگران دانشگاه‌ها. پایگاه KHAMENEI.IR (گزارش خبرآنلاین).
- مقام معظم رهبری (۱۴۰۱، خرداد ۱۴). سخنرانی در سالگرد ارتحال امام خمینی (ره). خبرگزاری ایسکانیوز.
- خبرآنلاین. ۱۳۹۷، ۲۰ خرداد). رهبر انقلاب: مشکلات کشور باید علمی و توسط دانشگاهیان حل شود).
- کیهان. ۱۴۰۱، ۱۵ آذر). مقدرات مملکت دست دانشگاهی‌هاست ... بازخوانی سخنان امام خمینی درباره دانشگاه).

اقتدار، امنیت و قدرت نظامی در گام دوم انقلاب

داود گلکاریان | دکتری علوم دفاعی استراتژیک، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

سیدعباس حسینی | کارشناس مدیریت دفاعی، دانشگاه افسری امام علی (ع)، تهران، ایران

چکیده

دست داده و ضرورت بازنگری در مفهوم و مصادیق آن بیش از پیش احساس می‌شود. در چنین شرایطی، مفهوم «امنیت پایدار» به عنوان رویکردی جامع‌نگر، در ادبیات علوم سیاسی و امنیتی مطرح شده است؛ رویکردی که به جای تمرکز صرف بر تهدید، به تقویت ظرفیت‌های درونی جامعه، انسجام ملی، عدالت اجتماعی و مشارکت عمومی به عنوان عوامل امنیت‌آفرین توجه دارد.

در گفتمان انقلاب اسلامی، از ابتدا امنیت نه به مثابه امری صرفاً امنیتی-نظامی، بلکه به عنوان برآیند استقلال، عدالت، معنویت و هویت دینی و فرهنگی تعریف شده است. بر همین اساس، رهبر معظم انقلاب اسلامی در بیانیه گام دوم انقلاب که در بهمن ۱۳۹۷ صادر شد، با نگاهی راهبردی و آینده‌نگر، نقشه راه نظام اسلامی را برای دهه‌های پیش‌رو ترسیم کردند. این بیانیه نه تنها ناظر بر دستاوردهای چهل ساله انقلاب اسلامی است، بلکه به طور ویژه بر نقش مردم، جوانان، پیشرفت علمی، عدالت، معنویت، استقلال، عزت ملی و مبارزه با فساد به عنوان محورهای حرکت آینده تأکید دارد. در میان همه این محورها، مفهوم اقتدار و امنیت پایدار به طور ضمنی و مبنایی در سراسر بیانیه حضور دارد.

امنیت به عنوان یکی از بنیادی‌ترین نیازهای جوامع انسانی، در منظومه فکری انقلاب اسلامی ایران جایگاهی محوری دارد. با گذشت چهار دهه از پیروزی انقلاب اسلامی، رهبر معظم انقلاب در بیانیه گام دوم، با نگاهی تمدن‌ساز به آینده، بر مؤلفه‌هایی تأکید کرده‌اند که مستقیماً به مقوله امنیت پایدار ارتباط می‌یابد. این مقاله با هدف بررسی ابعاد مفهومی، راهبردی و اجرایی امنیت پایدار در چارچوب بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، به تحلیل محتوای این بیانیه پرداخته و مؤلفه‌های مؤثر بر امنیت را استخراج می‌کند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که بیانیه گام دوم، امنیت را نه صرفاً در بُعد نظامی یا مقابله با تهدیدات خارجی، بلکه در قالب یک فرآیند پویا، درون‌زا، مردمی و عدالت‌محور مورد توجه قرار داده است. از نگاه این بیانیه، امنیت پایدار زمانی تحقق می‌یابد که خودباوری، استقلال علمی، عدالت اجتماعی، اقتصاد مقاومتی، و مشارکت جوانان در نظام‌سازی به صورت یکپارچه و هماهنگ دنبال شود. همچنین، در گفتمان این بیانیه، اقتدار نرم و معنویت سیاسی نقش تعیین‌کننده‌ای در تأمین امنیت ایفا می‌کنند.

واژگان کلیدی: امنیت، اقتدار، استقلال، بیانیه گام دوم انقلاب

مقدمه

امنیت، از اساسی‌ترین مفاهیم در حیات فردی و اجتماعی بشر به شمار می‌رود. اهمیت این مفهوم به اندازه‌ای است که می‌توان آن را یکی از پیش‌نیازهای اولیه توسعه، پیشرفت و ثبات در هر جامعه‌ای دانست. در جهان پرتنش و پیچیده کنونی که با تهدیدات گوناگون اعم از جنگ‌های نظامی، سایبری، فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی مواجه است، نگاه صرفاً سنتی و نظامی به امنیت، کارایی خود را از

عمیق با مفهوم «اقتدار درون‌زا» دارد و به شدت متکی بر نقش‌آفرینی مردم و جوانان در صحنه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی است.

مبانی مفهومی و نظری امنیت در بیانیه گام دوم انقلاب

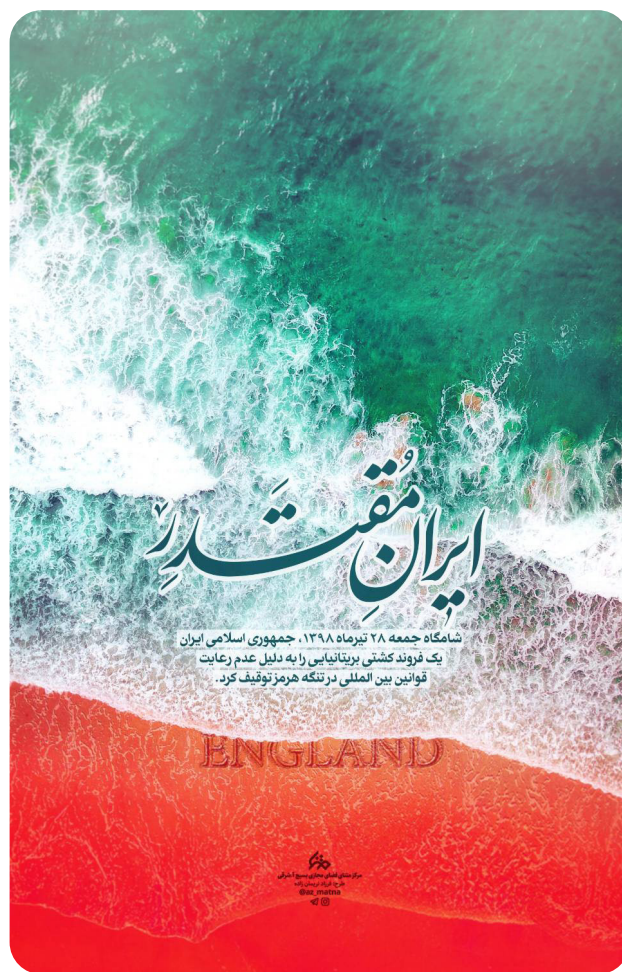
۱- بیانیه گام دوم انقلاب

بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی بیانیه‌ای است که توسط مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) به مناسبت چهلمین سالگرد انقلاب اسلامی صادر گردید این بیانیه به منظور استمرار راه انقلاب اسلامی و تبیین دستاوردهای انقلاب در طول چهل سال گذشته با هدف «جهاد بزرگ برای ساختن ایران اسلامی بزرگ و مقتدر» از سوی رهبر صادر شد. (سازمان بسیج فرهنگیان استان آذربایجان شرقی، ۱۳۹۸)

از منظر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) انقلاب اسلامی ایران به مثابه یک پدیده مثبت و حرکتی مستمر است که به شکل انتزاعی انتزاعی فقط در تحلیل‌ها و کلام‌ها نیست بلکه به شکل یک حرکتی از سوی توده مردم است که در مقابل ظلم و ستم ایستادگی کردند و راه سعادت و رستگاری حقیقی را پیدا کردند. (جمال‌زاده، ۱۳۹۶)

آنچه اهمیت این بیانیه را دو چندان می‌کند این‌که صدور این بیانیه در ابتدای چهل سالگی انقلاب نشان دهنده گذشتن از تمامی مشکلات، مبانی آرمان‌ها و اهداف والای انقلاب و خدشه‌ناپذیر بودن و نقشه‌ای برای آینده کشور است با گذشتن بیش از چهل سال از انقلاب اسلامی مسئولان نظام و همچنین مردم با تجارب جدیدی آشنا شدند که کمتر نظامی آن را تجربه کرده است. به گونه‌ای که می‌توان گفت جمهوری اسلامی در طی این چهار دهه با توفیقات مشکلات و پستی و بلندی‌های زیادی در سطح کلان روبرو بوده است. این انقلاب از مراحل اولیه تشکیل انقلاب اسلامی و نظام اسلامی به خوبی گذر کرده و در مرحله دولت اسلامی است که برای عبور از این مرحله و پیش رفتن به سوی جامعه اسلامی و رسیدن به تمدن اسلامی نیازمند تقویت کارکرد و کارآمدی نظام در ابعاد مختلف است. (تقی‌زاده، نادری‌اصل، ۱۴۰۰)

یکی از مهمترین حوزه‌های که در بیانیه مورد توجه قرار گرفته است حوزه دفاعی و امنیتی کشور است. با پیروزی انقلاب اسلامی بسیاری از مسائل امنیتی همچون اقدامات مسلحانه، تحرکات تجزیه‌طلبانه و جنگ تمام عیار بر

بیانیه گام دوم انقلاب، امنیت را امری چندبُعدی می‌داند که نه تنها از راه مقابله نظامی با تهدیدات، بلکه از طریق ایجاد زیرساخت‌های عدالت‌محور، تقویت سرمایه انسانی، رشد علمی، مبارزه با فساد، استقلال اقتصادی و اتکای به توان داخلی قابل تحقق است. به عبارت دیگر، امنیت پایدار در این گفتمان، نتیجه تحقق اهداف انقلاب در حوزه‌های مختلف است و نه صرفاً نتیجه کنترل تهدیدات خارجی. این نوع نگاه به امنیت، آن را از حالت واکنشی خارج کرده و به امری پیش‌برنده و تمدن‌ساز تبدیل می‌سازد. چنین نگاهی در تقابل با رویکردهای غرب‌محور امنیتی قرار دارد که عمدتاً بر ابزارهای نظامی، توازن قوا و کنترل تهدید تمرکز دارند.

در پرتو بیانیه گام دوم، امنیت پایدار نه تنها هدف بلکه ابزار دستیابی به تمدن نوین اسلامی نیز هست. در واقع، بدون امنیتی برخاسته از عدالت، مردم‌سالاری دینی، رشد علمی و استقلال، دستیابی به تمدنی الهی و جهانی که رهبر انقلاب بر آن تأکید دارند، ممکن نخواهد بود. از این منظر، می‌توان گفت که امنیت در بیانیه گام دوم، پیوندی

امنیت را این‌ها تامین می‌کنند...». مقام معظم رهبری (مدظله العالی) نیروهای مسلح را یکی از مهمترین بازوهای قدرتمند نظام اسلامی و ولایت می‌داند که پاسدار دستاوردهای انقلاب و کارگزار حفظ امنیت در حوزه داخلی و امنیت مرزهای جمهوری اسلامی هستند. (جعفری، همکاران، ۱۴۰۳)

۲- مفهوم امنیت

ماهیت در حقیقت پارادوکسیکال امنیت مانع از ارائه یک تعریف پذیرفته شده عمومی در این زمینه گردیده است. اصولاً امنیت یک امر نسبی است. در این زمینه «آزگود» معتقد است که «امنیت همانند خطر کیفیتی نامشخص است و امری نسبی است نه مطلق». نسبی بودن مفهوم امنیت بخشی به دلیل انتزاعی بودن و نبود تعریف مشخصی از این مفهوم و بخشی دیگر حاصل پیوند با مفاهیم نسبی دیگری نظیر منافع ملی، قدرت ملی اقتدار ملی و... است. «امنیت مطلق»، اسطوره‌ای است که جز در بستر گفتمان‌های مرکزیت طلب امکان محک نیافته است. در جهان واقعی دستیابی به امنیت مطلق غیر ممکن است و هیچ کشوری نمی‌تواند از امنیت تام برخوردار باشد، زیرا امنیت مطلق برای یک کشور به معنی عدم امنیت مطلق برای دیگران است. امنیت بیش از آنکه واقعیتی عینی و بیرونی باشد، ماهیتی ذهنی و گفتمانی دارد. مفهوم امنیت صرفاً در یک رابطه همبستگی و یا جانشینی با مفاهیم دیگری همچون قدرت، منافع، اهدا، مصالح، تهدیدات و ... که همگی مفاهیمی مبهم، توسعه نیافته و سیال می‌باشند مصداق می‌یابد. (صالحی، ۱۳۷۸)

انواع امنیت

۱- امنیت اقتصادی

امنیت اقتصادی در آغاز دهه ۱۹۹۰، برخی از محققان استدلال کردند که دنیا پا به عصری می‌گذارد که در آن ابعاد اقتصادی امنیت به طور فزاینده‌ای بر ابعاد سنتی سیاسی و نظامی آن حاکم می‌شود. آنها در حوزه امنیت اهمیت تازه‌ای برای عوامل اقتصادی قائل شدند. باور به پیوند اقتصاد و امنیت چیز تازه‌ای نیست افراد به دنبال امنیت شغلی و اقتصادی هستند، بخش اعظم مسائل سیاسی هر کشور حول رونق اقتصادی دور می‌زنند

جمهوری اسلامی تحمیل شد که در سال‌های اخیر مسائل جدیدتری همچون شکل‌گیری جریان‌های تکفیری و ایجاد ائتلاف‌های منطقه‌ای و بین‌المللی شرایط پیچیده و متفاوت‌تری برای ایران ایجاد کرد. همین امر سبب شد که رهبر انقلاب در بیانیه گام دوم به بحث دفاعی و امنیتی تاکید ویژه‌ای داشته باشند و بر کارآمدسازی امنیت در بخش داخلی و خارجی تاکید نمایند. مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در این زمینه می‌فرمایند: «نیروهای مسلح باید کاری کنند که هیچ دشمنی نتواند در استقلال و استحکام و یک پارچه‌گی و تمامیت ارضی ما طمع کند ما آمادگی‌های خود را برای مقابله با استکبار همیشه حفظ می‌کنیم». (بیانات مقام معظم رهبری در دانشگاه عالی دفاع ملی، ۱۴۰۲/۴/۲)

در اندیشه دفاعی حضرت امام خامنه‌ای رسالت نیروهای مسلح چنین ترسیم شده است: «... اهمیت‌ی که برای این مجموعه قائلیم از این جهت است که مجموعه نیروهای مسلح برترین عامل در حفظ امنیت کشورند. نیروهای مسلح به گفته امیر مومنان در ملت بازوی ملت حصن و حصار مستحکم مردم سرزمین‌های خود هستند و

دارد. به علت نفوذ گسترده، مؤثر فرهنگ بر همه ابعاد زندگی بشری و نیز تأثیری که مسائل فرهنگی بر سایر بخش‌ها دارد. تأمین امنیت فرهنگی موقعیت و حساسیت بیشتری دارد. هیچ جامعه ای بدون داشتن امنیت فکری، فرهنگی یا آرامش ذهنی و روانی، به امنیت سیاسی و اجتماعی پایدار نمی‌رسد، زیرا رفتار و حرکات فیزیکی انسان تا حدود زیادی برخاسته از باورها، اعتقادات و اندیشه‌های درونی اوست. رفتار و اعمال انسان، در حقیقت نمود عینی و خارجی اندیشه‌ها و موج‌های ذهنی است که در بیرون به شکل‌های مختلف ظاهر می‌شوند، بر این اساس ارتقای فرهنگی، موجب می‌شود تا امنیت اجتماعی افزایش پیدا کند و با افزایش امنیت اجتماعی موجبات امنیت اقتصادی و سیاسی نیز فراهم می‌شود. هر جامعه و ملتی برای ایجاد امنیت حراست از مرزهای فرهنگی، ارزشی خود، راه‌ها و روش‌های متناسب با همان فرهنگ را توصیه و تعقیب می‌کند، چون برخی از روش‌ها بار حقوقی دارد بعضی بار حیثیتی یا بار مالی که متناسب با موضوع مورد نظر و اهمیتی که برای آن قائل هستند سرمایه‌گذاری می‌کنند. (غلامی، ۱۳۸۹)

و جستجوی رفاه ملی همراه با برداشت های سنتی از امنیت یکی از مسائل سیاست عالی در بالاترین سطح آن است. رشد جمعیت و مشکلات دسترسی به منابع و بازار نیز منجر به توجه گسترده‌تر به لزوم برقراری امنیت اقتصادی در جوامع شده است. فقر و محرومیت نه تنها منابع بحران‌ساز در داخل کشورها نیستند، بلکه موجب بروز تنش بین کشورهای مختلف می‌شوند. (خلف‌زاده، افتخاری، ۱۴۰۰)

برخورداری از یک اقتصاد قوی به خودی خود یک مسئله امنیتی است رمز «امنیت اقتصادی» این است که امکانات اقتصادی یا مادی جزو ارزش‌های اساسی است که باید تعقیب و حمایت کرد. امنیت اقتصادی یکی از دغدغه های اصلی بسیاری از کشورهای در حال توسعه بوده است، زیرا این کشورها در پی دستیابی به وحدت ملی یا ملت سازی بوده‌اند. اکثر این کشورها به طور مصنوعی بر اساس تصمیم قدرت‌های استعماری اروپا به وجود آمده‌اند و مرزهایشان هیچ یا چندان ارتباطی با جمعیت‌های چند قومی آنها ندارند. (همان)

۲- امنیت اجتماعی

بحث امنیت اجتماعی توانایی سازمان‌ها را در شکل‌دهی زبان، فرهنگ، مذهب و رفتارهای ملی در نظر می‌گیرد امنیت اجتماعی عبارت است از آسودگی خاطری که هر جامعه موظف است برای اعضای خود ایجاد نماید امنیت اجتماعی را غالباً به انواع شغلی، اقتصادی، سیاسی و قضایی تقسیم کرده‌اند. ال و یور امنیت اجتماعی را توانایی جامعه برای حفظ ویژگی‌های اساسی‌اش تحت شرایط تغییر و تهدیدات واقعی و یا احتمالی تعریف می‌کند. ویر، معتقد است تئوری امنیت اجتماعی بر هویت جمعی در مقیاس بزرگ مانند هویت‌های مذهبی و هویت‌های قومی متمرکز است که کارایی و وظایفی مستقل از دولت دارند. (افتخاری، ۱۳۸۵)

۳- امنیت فرهنگی

عبارت است از احساس آرامش فقدان هرگونه تهدید نسبت به باورها، اعتقادات، آداب، سنن زبان و انجام آزادانه عبادات موازین مذهبی اشخاص. به سبب نقش و جایگاهی که فرهنگ در هویت، موجودیت انسان و پیشرفت جوامع بشری

امنیت ملی یکی از ارزشمندترین و بالاترین ثروت‌ها به شمار می‌رود که بر این اساس مفهوم امنیت ملی برای دولت ملت از چندان قداست والایی برخوردار است که ضروری است تمامی اهداف و سیاست‌های ملی را برای دستیابی به آن بسیج کرد. تاریخچه پیدایش مفهومی امنیت ملی را تا سده هفدهم میلادی و آغاز شیوه‌های جدید مملکت‌داری در قالب دولت کشورهای مستقل به عقب می‌برند ولی آغاز مطالعه علمی این مفهوم را می‌توان در سال‌های پس از جنگ جهانی اول و دوم جستجو کرد. (هاشمیان‌فرد، ۱۳۹۰)

مفهوم جدید امنیت ملی تنها در قرن بیستم و بویژه بعد از جنگ جهانی دوم متداول شد. به همین علت است که هنوز نشانه‌های جنگ سرد به شدت بر محورهای اصلی این مفهوم مسلط می‌باشد. اصولاً امنیت یک مفهوم چند وجهی است و به همین جهت درباره معنای آن اختلاف نظر زیادی وجود دارد بوزان تشریح می‌کند که امنیت ملی از لحاظ مفهومی ضعیف و از لحاظ تعریف مبهم ولی از نظر سیاسی مفهومی قدرتمند است. چون مفهوم نامشخص امنیت ملی راه را برای طرح استراتژی‌های بسط قدرت توسط نخبگان سیاسی و نظامی باز می‌گذارد. (بوزان، همکاران، ۱۳۹۵)

۴- امنیت سیاسی

امنیت سیاسی بحث ثبات سیاسی کشورها، سیستم حکومتی و آن ایدئولوژی که به آنها مشروعیت می‌دهد را در نظر می‌گیرد سیاست به معنای گوناگونی آمده است. از جمله شدت، حدت، قدرت و... ولی بهترین معنی سیاست که به بحث مورد نظر ما نزدیک بوده و با آن مطابقت کرده، عبارت است از به کار گرفتن آن در رهبری و هدایت امور است. به عبارت دیگر مدیریت صحیح در امور کشورداری یا اجتماع است امنیت سیاسی معنایش این است که تفکرات و معارف سیاسی در جامعه معارف واضح دور از نفاق و دوگونه اندیشی باشد. معنایش این است که کسانی که متصدی بیان مسائل سیاسی برای مردم هستند نسبت به مردم امانت به خرج دهند. (بی‌نام، ۱۳۸۷)

۵- امنیت ملی

وقتی کشوری امنیت دارد که مجبور نباشد منافع خویش را برای احتراز از جنگ قربانی نماید و در صورت لزوم قادر باشد این منافع را از طریق جنگ حفظ کند. بنابراین امنیت در بعد عینی فقدان تهدیدات نسبت به ارزش‌ها منافع اهداف در بعد ذهنی، فقدان ترس از این که بنیان‌های ملی ارزش‌ها و اهداف مورد هجوم (فیزیکی و غیر فیزیکی) واقع شود، معنا می‌گردد.

ماهنامه بصیرت

ایران، جزو کشور برتر جهان
در هدایت دقیق موشک‌های نظامی

جمهوری اسلامی ایران صاحب سامانه‌های هدایت موشک
است که می‌تواند با دقت بسیار اهداف را شناسایی و هدف قرار دهد
در فاصله ۶۰۰ کیلومتر بدون نیاز به آتش

KHATTMEDIA

آینده تأکید دارد. در این بیانیه، هرچند واژه «امنیت پایدار» به صورت مستقیم به کار نرفته است، اما مؤلفه‌ها و ابعاد مختلف آن به صورت کاملاً بنیادین و درهم تنیده مطرح شده‌اند. در اینجا، پنج بعد کلیدی امنیت پایدار با استناد به محتوای بیانیه بررسی می‌شود:

۱. بعد سیاسی: مردم‌سالاری دینی، استقلال، عزت ملی

یکی از مهم‌ترین ابعاد امنیت پایدار در گفتمان انقلاب اسلامی و به‌ویژه در بیانیه‌ی گام دوم، بعد سیاسی آن است. در این بیانیه، رهبر انقلاب اسلامی با تأکید بر ویژگی‌های منحصر به فرد نظام سیاسی ایران، به روشنی پایه‌های اقتدار سیاسی کشور را که ضامن حفظ امنیت درونی و بین‌المللی است، مشخص می‌سازند. مردم‌سالاری دینی، به عنوان مدل بومی جمهوری اسلامی ایران، تلفیقی از «مشروعیت الهی» و «مقبولیت مردمی» است؛ الگویی که برخلاف الگوهای لیبرال‌دموکرات غربی، مبتنی بر ارزش‌های دینی، اخلاقی و مشارکت فراگیر مردمی است. مردم‌سالاری دینی، نقش مستقیمی در تقویت سرمایه اجتماعی، کاهش شکاف‌های سیاسی، و انسجام درونی دارد؛ مؤلفه‌هایی که به طور مستقیم امنیت سیاسی پایدار را تثبیت می‌کنند. (مطهری‌نیا، ۱۳۹۹)

استقلال نیز یکی از سه شعار اصلی انقلاب اسلامی (استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی) و پایه‌ای برای حفظ امنیت ملی است. استقلال سیاسی در گفتمان انقلاب، نه فقط به معنای نفی سلطه خارجی، بلکه به معنای اتکا به توان داخلی، تصمیم‌گیری مستقل، و مقاومت در برابر فشارهای بین‌المللی است. حفظ این استقلال، موجب ایجاد بازدارندگی سیاسی و کاهش آسیب‌پذیری در برابر تهدیدات خارجی می‌شود. (جعفریان، ۱۴۰۰)

امنیت ملی در عصر حاضر حداقل متأثر از سه گونه از تحولات می‌باشد نخست تحولات جهانی که فضای حاکم بر حیات سیاسی انسان معاصر را تغییر داده و بدین ترتیب معنا و مفهومی تازه از امنیت را می‌آفریند که کلیه معادلات امنیتی ناگزیر باید در درون آن طراحی و اجرا شوند. جهانی شدن مصداق بارز این دسته از تحولات می‌باشد که موضوع مطالعات امنیتی فعلی قرار دارد دوم تحولات منطقه‌ای که ناظر بر تغییر معادلات و مناسبات امنیتی در حوزه جغرافیایی بوده، از حیث تأثیرگذاری، سهم به سزایی را در حال حاضر ایفا می‌نماید. مناطق مختلف دارای مسایل امنیتی متفاوتی می‌باشند. سوم، فرآیندهای داخلی که تحولات سیاسی در بیرون جوامع سیاسی و پیامدهای امنیتی آنها را شامل می‌شود. در عین حال طرح علمی و نظری این بحث در ایران پدیده‌ای کاملاً نو محسوب می‌شود. در دهه نخست پس از انقلاب مقوله امنیت ملی در سیاست گذاری‌های کلان ملی ایران چندان مورد توجه قرار نگرفت. از اواسط دهه ۱۳۷۰ کاربست این مفهوم در سطح سیاست گذاری‌ها معمول گردید و از آن زمان به دغدغه ذهنی و علمی بسیاری از اندیشه‌گران سیاسی کشور در آمد. در گذشته نوع نگاه نسبت به این مفهوم در چارچوب ملاحظات اندیشه‌گران استراتژیست نظامی قرار می‌گرفت طرح ابعاد گوناگون این مفهوم و جایگزینی نگاهی چند سویه نسبت به آن تحول جدیدی است. (خلف‌زاده، افتخاری، ۱۴۰۰)

والتر لیپمن، برای اولین بار اصطلاح امنیت ملی را به روشنی تعریف کرد وی می‌نویسد: یک ملت وقتی امنیت دارد که مجبور نباشد منافع مشروع خویش را برای احتراز از جنگ قربانی نماید، و در صورت لزوم نیز قادر باشد که منافع مشروع خویش را از طریق جنگیدن حفظ کند. اهدافی که به عنوان هدف‌های امنیت ملی پیگیری می‌شوند عبارتند از: ۱- تحقق رفاه مردم و ثبات سیاسی کشور؛ ۲- حفظ استقلال و تمامیت ارضی؛ ۳- حفظ و اشاعه ارزش‌های ملی و اعتقادی؛ ۴- فراهم کردن امکانات فراغت خاطر نسبت به تهدیدهای احتمالی. (مرادیان، ۱۳۳۱)

ابعاد امنیت پایدار در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی که توسط رهبر معظم انقلاب در بهمن‌ماه ۱۳۹۷ صادر شد، سندی راهبردی و تمدن‌ساز است که بر استمرار مسیر انقلابی در دهه‌های

۳. بعد فرهنگی-اجتماعی: هویت دینی، مقابله با نفوذ

فرهنگی، مشارکت اجتماعی

فرهنگ در بیانیه، نقشی اساسی در ایجاد امنیت اجتماعی و تثبیت نظام اسلامی دارد. رهبر انقلاب، فرهنگ اسلامی-ایرانی را عنصری هویتی معرفی کرده‌اند که باید در برابر تهاجم فرهنگی و سبک زندگی غربی محافظت شود: «جوانان عزیز! راه طی شده فقط قطعه‌ای از راه افتخارآمیز به سوی آرمان‌های بلند نظام جمهوری اسلامی است...» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷)

مقابله با نفوذ فرهنگی دشمن، تقویت مشارکت‌های مردمی در مسائل فرهنگی، و ارتقاء هویت ملی-دینی از جمله ابزارهایی هستند که امنیت فرهنگی را تقویت می‌کنند. این موارد در قالب جنگ نرم و هجده رسانه‌ای دشمن در سال‌های اخیر اهمیت بیشتری یافته‌اند. (شاه محمدی، ۱۳۹۴)

۴. بعد علمی و دانشی: مرجعیت علمی، قدرت فناورانه

یکی از برجسته‌ترین نکات بیانیه، اشاره به پیشرفت‌های علمی کشور است. رهبر انقلاب، ایران را در آستانه مرجعیت علمی در جهان می‌دانند. امنیت علمی از طریق دستیابی به فناوری‌های نوین، کاهش وابستگی تکنولوژیک، تقویت توان تحقیقاتی، و تجاری‌سازی دانش بومی شکل می‌گیرد. این بعد از امنیت، موجب اقتدار ملی، امنیت اقتصادی و حتی بازدارندگی دفاعی می‌شود. (شاه محمدی، ۱۳۹۴)

۵. بعد دفاعی-امنیتی: اقتدار دفاعی، بازدارندگی هوشمند،

حضور منطقه‌ای فعال

اقتدار نظامی و امنیتی، به‌عنوان پشتوانه‌ای برای سایر ابعاد امنیت پایدار، در بیانیه گام دوم نیز به‌وضوح دیده می‌شود. مفهوم بازدارندگی هوشمند، تلفیقی از قدرت دفاعی، اطلاعاتی، سایبری و منطقه‌ای است. حضور مؤثر ایران در محور مقاومت نیز نه‌تنها از دیدگاه ژئوپلیتیک، بلکه در تأمین امنیت راهبردی منطقه‌ای برای کشور نقش دارد. (شاه محمدی، ۱۳۹۴)

نقش و جایگاه نیروهای مسلح در بیانیه گام دوم

نیروهای مسلح جمهوری اسلامی به‌عنوان بخشی از دولتمردان و مسئولین نظام نقش اساسی در تحقق بیانیه

همچنین در گفتمان رهبری، عزت مفهومی فراتر از غرور ملی است؛ عزت به‌معنای حفظ کرامت، اقتدار و پرهیز از خضوع در برابر دشمنان است. رهبر انقلاب در جای‌جای بیانیه، بر عزت ملی به‌عنوان رکن امنیت و اقتدار جمهوری اسلامی تأکید دارند. عزت ملی، موجب حفظ منزلت کشور در نظام بین‌الملل، افزایش اعتماد عمومی در داخل، و شکل‌گیری بازدارندگی روانی در برابر دشمن می‌شود. بدون عزت، امنیت سیاسی در برابر تهدیدات نرم و نفوذ تدریجی فرو می‌پاشد. (سیدحسینی، ۱۳۹۸)

۲. بعد اقتصادی: اقتصاد مقاومتی، مقابله با تحریم، عدالت

اقتصادی

بیانیه گام دوم، اقتصاد را یکی از مهم‌ترین حوزه‌هایی معرفی می‌کند که باید به صورت «قوی، درون‌زا، برون‌گرا، دانش‌بنیان و عدالت‌محور» بازسازی شود. رهبر انقلاب تأکید می‌کنند: «اقتصاد نقطه‌ی کلیدی است؛ اقتصاد قوی، نقطه‌ی قوت کشور است...» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷)

این نگاه، به صراحت با مؤلفه‌های امنیت اقتصادی پایدار ارتباط دارد. استقلال اقتصادی، توان تاب‌آوری در برابر تحریم‌ها، اصلاح ساختارهای ناکارآمد و مبارزه با فساد، همگی از اصول اقتصاد مقاومتی هستند که پایه‌های امنیت اقتصادی را تقویت می‌کنند. (تقی‌زاده، نادری‌اصل، ۱۴۰۰) تحقق عدالت اقتصادی نیز به کاهش شکاف طبقاتی و افزایش انسجام اجتماعی کمک می‌کند، که خود یکی از پایه‌های امنیت پایدار محسوب می‌شود.

آزادی اجتماعی به معنای حق تصمیم‌گیری و عمل کردن و اندیشیدن برای همه‌ی افراد جامعه است، و این هر دو از جمله‌ی ارزش‌های اسلامی‌اند و این هر دو عطیه‌ی الهی به انسان‌هایند و هیچ کدام تفضل حکومت‌ها به مردم نیستند. حکومت‌ها موظف به تأمین این دو اند. منزلت آزادی و استقلال را کسانی بیشتر می‌دانند که برای آن جنگیده‌اند. ملت ایران با جهاد چهل ساله‌ی خود از جمله‌ی آنها است. استقلال و آزادی کنونی ایران اسلامی، دستاورد، بلکه خون آورده‌ها هزار انسان والا و شجاع و فداکار است؛ غالباً جوان، ولی همه در رتبه‌های رفیع انسانیت. (جعفری، همکاران، ۱۴۰۳)

این ثمر شجره‌ی طیبه‌ی انقلاب را با تأویل و توجیه‌های ساده‌لوحانه و بعضاً مغرضانه نمی‌توان در خطر قرار داد. همه مخصوصاً دولت جمهوری اسلامی موظف به حراست از آن با همه‌ی وجودند. بدیهی است که «استقلال» نباید به معنی زندانی کردن سیاست و اقتصاد کشور در میان مرزهای خود و «آزادی» نباید در تقابل با اخلاق و قانون و ارزش‌های الهی و حقوق عمومی تعریف شود». (بیانات مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم، ۱۳۹۷، سایت امام خاмене‌ای)

گام دوم دارند و هر کدام مأموریت‌هایی را به عهده دارند؛ که مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) وظایف هر کدام را به تفکیک مشخص کرده است. اگرچه تمامی نیروهای مسلح یکسری وظایف مشترک بخصوص در بحث امنیت دارند ولی با توجه به مأموریت‌های که برعهده دارند نقش‌های متفاوتی را ایفا می‌کنند و هر کدام ویژگی‌ها و وظایف خاصی دارند که رهبری آن را بطور جداگانه مشخص کرده است:

۱- حفاظت از استقلال و تمامیت ارضی

استقلال کشور یک ضرورت است؛ زیرا حفظ و حراست از مرزهای کشور ضامن استقلال کشور است یکی از اهداف عالی نظام جمهوری اسلامی حفظ استقلال کشور است و دولت مکلف است همه شرایط و امکانات برای تقویت بنیه دفاع ملی و حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور را به کار برد. از آنجایی که این اصل اهمیت زیادی دارد قانون اساسی پاسداری از استقلال و امنیت کشور را بر عهده ارتش قرار داده است تا براساس قوانین و ضوابط عمل کند. (نظرپور، ۱۳۸۶)

مقام معظم رهبری در باب استقلال در بیانیه گام دوم بیان کرده‌اند استقلال ملی به معنی آزادی ملت و حکومت از تحمیل و زورگویی قدرت‌های سلطه‌گر جهان است و

۲- حفظ هویت اسلامی

یکی از وظایف ارتش حفظ هویت اسلامی است؛ همانطور که مقام معظم رهبری فرمودند ارتش هویت دینی و انقلابی خود را باید حفظ کند. مسیر اعتماد به نفس و جرأت ورود به میدان‌های بزرگ در ارتش با قوت ادامه یابد. (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با فرمانده کل و جمعی از فرماندهان ارتش، ۱۳۸۶/۱/۹۲)

در جایی دیگری می‌فرمایند: «برای برافراشته نگه‌داشتن پرچم استقلال کشور که کشور اسلامی است؛ همه آماده باشند برای مردن در این راه که این مردن اسمش شهادت است در این صورت این ارتش می‌شود ارتش الهی و معنوی؛ این ارتش می‌شود ارتش اسلامی؛ این همان شجره طیبه ای است که بنده گفتم از اول انقلاب تا امروز هدف این بوده و خوشبختانه ما به این هدف هی نزدیک و نزدیکتر شده‌ایم». (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار فرماندهان نیروی زمینی ارتش ۱۳۹۱/۲/۳)

۳- حفظ مردمی بودن ارتش

ارتش جمهوری اسلامی ضمن انجام رسالت‌های خود همیشه و در همه جا در کنار مردم بوده و این نشان‌دهنده مردمی بودن ارتش جمهوری اسلامی است. براساس قانون ارتش جمهوری اسلامی: «نیروهای مسلح همواره در کنار مردم و در جهت مصالح و آرمان‌های امت اسلامی انجام وظیفه می‌نمایند و در زمان صلح نیز به درخواست دولت افراد و تجهیزات فنی خود را در حدی که به آمادگی رزمی آنها آسیبی وارد نیاید، در جهت خدمت به مردم در زمینه کارهای امدادی آموزشی تولیدی و جهادسازندگی به کار می‌گیرند». مقام معظم رهبری در این باره می‌فرمایند: «امروز ارتش یکی از مردمی‌ترین نهادهای کشور ماست بین نهادهای گوناگونی که ساختار کشور و نظام را تشکیل داده‌اند وقتی ارتش را نگاه می‌کنیم می‌بینیم یکی از نزدیکترین به آحاد مردم، به تمایلات مردم به احساسات مردم و یکی از نزدیکترین به کمک به حرکت عمومی مردم است؛ این خیلی چیز قیمت دار و با ارزشی است. (بیانات مقام معظم رهبری در جمع فرماندهان نیروی زمینی ارتش، ۱۳۹۱/۲/۳)

۴- حفظ امنیت

اولین مسئله‌ای که در بحث وظایف نیروهای مسلح و ارتش جمهوری اسلامی در بیانیه گام دوم مورد توجه قرار گرفت، مسئله امنیت است. این توجه اولاً سبب شد که ثبات و امنیت کشور و همچنین حفظ تمامیت ارضی و حفاظت از مرزها که مورد تهدید دشمنان بود ضمانت شود. پیروزی در جنگ هشت ساله شکست رژیم بعثی عراق نمونه‌ی آن است. (بیانیه گام دوم ۱۳۹۷، سایت مقام معظم رهبری)

دوما توجه جدی به امنیت اهمیت آن را از دیدگاه رهبری نشان می‌دهد. مقام معظم رهبری (مدظله العالی) بیان می‌فرمایند: «این همیشه باید آویزه گوش مسئولان نیروهای مسلح باشد حفظ امنیت کشور حفظ امنیت مرزها حفظ امنیت عمومی زندگی مردم، چیزهایی است که به عهده مسئولانی است که در این راستا فعالیت دارند. (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از فرماندهان و کارکنان ارتش جمهوری اسلامی ایران ۱۳۹۴/۱/۰۳)

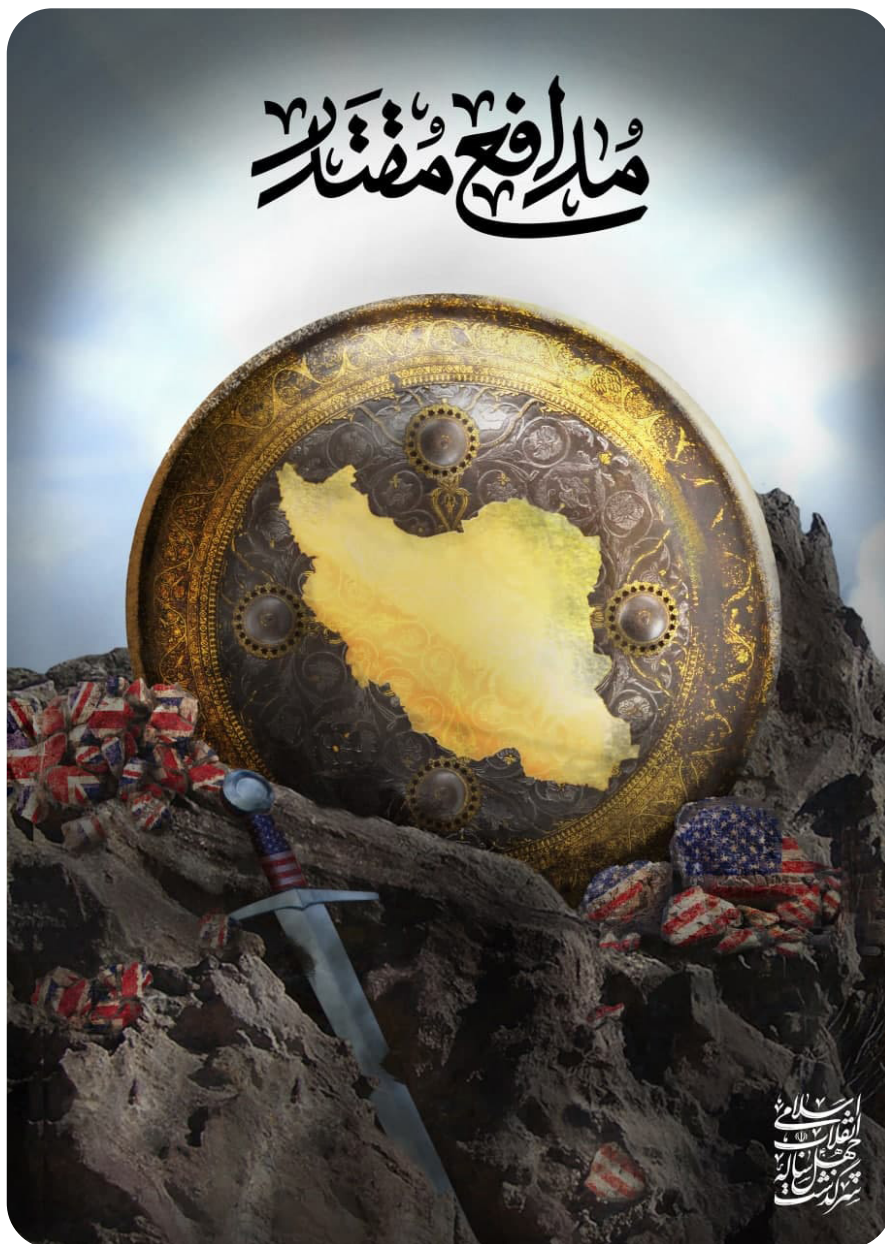
نتیجه گیری

- امنیت پایدار به عنوان یکی از مهم ترین مؤلفه های بقاء و پیشرفت هر نظام سیاسی، در گفتمان انقلاب اسلامی ایران جایگاهی راهبردی و تمدن ساز دارد. انقلاب اسلامی ایران از آغاز، امنیت را مفهومی فراتر از حفاظت مرزها و مقابله نظامی با تهدیدات خارجی تلقی کرده و آن را با مقولاتی همچون عدالت اجتماعی، مشارکت مردمی، هویت فرهنگی، خودباوری و استقلال ملی پیوند زده است. این نگاه تحول آفرین در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، به صورت منسجم و هدفمند، تبیین و ترسیم شده است. این بیانیه نه تنها سندی راهبردی برای آینده انقلاب اسلامی است، بلکه الگویی نوین برای مفهوم پردازی و سیاست گذاری در حوزه امنیت به شمار می آید.
- بیانیه گام دوم با تأکید بر سرمایه های انسانی، علمی، اخلاقی و فرهنگی جامعه اسلامی، امنیت را فرآیندی درونزا و برخاسته از ظرفیت های داخلی می داند. در این چارچوب، امنیت زمانی پایدار خواهد بود که ملت ایران در مسیر پیشرفت علمی، خودکفایی اقتصادی، مبارزه با فساد، تقویت عدالت اجتماعی و ارتقاء معنویت حرکت کند. برخلاف رویکردهای کلاسیک و غرب محور که امنیت را در حفظ قدرت سخت و کنترل تهدیدات خلاصه می کنند، گفتمان انقلاب اسلامی و بیانیه گام دوم، به امنیت از دریچه تعالی انسانی، عدالت و معنویت می نگرد. این رویکرد می تواند الگویی نوین و انسانی برای دیگر جوامع اسلامی و جهان ارائه دهد.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با فرمانده کل و جمعی از فرماندهان ارتش، ۱۳۸۶/۱/۹۲
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از فرماندهان و کارکنان ارتش جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۴/۱/۰۳
- بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲
- تقی زاده، علیرضا، نادری اصل، سعید (۱۴۰۰)، «دلالت های سیاست گذارانه بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی در خصوص ارتقای کارآمدی حکمرانی مقالات اولین همایش ملی حکمرانی اسلامی».
- جعفری، حمید، جعفرنژاد، مسعود، اسماعیلی، بشیر، (۱۴۰۳)، بررسی نقش نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در تحقق بیانیه گام دوم انقلاب، فصلنامه علمی پژوهش های انقلاب اسلامی.
- جعفریان، محمدرضا. (۱۴۰۰). استقلال سیاسی و امنیت پایدار در جمهوری اسلامی ایران. مطالعات راهبردی جهان اسلام، شماره ۸.
- جمال زاده، ناصر و همکاران (۱۳۹۶)، «مؤلفه های مانایی انقلاب اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری»، جامعه شناسی سیاسی جهان اسلام.
- خامنه ای، سیدعلی. (۱۳۹۷). بیانیه ی گام دوم انقلاب اسلامی. دفتر حفظ و نشر آثار مقام معظم رهبری.
- خلف زاده، رشید، افتخاری، اصغر، (۱۴۰۰)، مفهوم شناسی امنیت در بیانیه گام دوم انقلاب، دو فصلنامه علمی پژوهشی پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی دانشکده علوم انسانی اسلامی و قدرت نرم دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع).
- سازمان بسیج فرهنگیان استان آذربایجان شرقی (۱۳۹۸) مجموعه مقالات همایش نقش آموزش و پرورش در عملیاتی نمودن بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی تبریز انتشارات پژوهش های دانشگاه.
- سیدحسینی، سجاد. (۱۳۹۸). بررسی نقش عزت محوری در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. پژوهشنامه امنیت ملی، شماره ۹۲.

منابع و مآخذ

- افتخاری، اصغر (۱۳۸۵)، کالبد شکافی تهدید تهران: دانشگاه امام حسین (ع).
- بوزان، باری، ویور، الی، دووید، پیپ (۱۳۹۵)، چارچوبی تازه برای تحلیل امنیت (علیرضا، طیب، مترجم) تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- بیانات مقام معظم رهبری به مناسبت آزادی خرمشهر، ۱۴۰۲/۴/۲
- بیانات مقام معظم رهبری در جمع فرماندهان نیروی زمینی ارتش، ۱۳۹۱/۲/۳

- صالحی، محمود (۱۳۷۸)، کنترل اطلاعاتی در اغتشاشات شهری پایان‌نامه کارشناسی ارشد تهران: دانشکده امام باقر (ع).
- غلامی، نجف‌علی (۱۳۸۹)، دشمن‌شناسی در اندیشه‌های رهبر معظم انقلاب اسلامی قم: مؤسسه ولاء منتظر.
- مرادیان، محسن (۱۳۹۱)، مبانی نظری امنیت تهران: دانشکده علوم و فنون فارابی.
- مطهری‌نیا، محمد. (۱۳۹۹). مردم‌سالاری دینی و امنیت ملی در گفتمان انقلاب اسلامی. فصلنامه سیاست جهانی اسلام، شماره ۱۰.
- مقام معظم رهبری (۱۳۹۷)، بیانیه گام دوم انقلاب: سایت معظم‌له.
- نظریور، مهدی، (۱۳۸۶)، «نظریه نیروهای مسلح در نظام جمهوری اسلامی»، نشریه حصون.
- هاشمیان فرد، زاهد (۱۳۹۰)، امنیت در اسلام تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.

پیشرفت‌های علمی در گام دوم انقلاب اسلامی

داود گلکاریان | دکتری علوم دفاعی استراتژیک، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

سیدعباس حسینی | کارشناس مدیریت دفاعی، دانشگاه افسری امام علی (ع)، تهران، ایران

چکیده

بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی که از سوی رهبر معظم انقلاب در چهلمین سال پیروزی انقلاب صادر شد، سندی راهبردی برای ترسیم مسیر آینده جمهوری اسلامی در عرصه‌های مختلف است. یکی از برجسته‌ترین محورهای این بیانیه، پیشرفت علمی و پیشرفت آینده علم و فناوری در ایران است. در این بیانیه، رهبر انقلاب با اشاره به جهش‌های علمی کشور در چهار دهه نخست انقلاب، از لزوم حفظ شتاب علمی، عبور از مرزهای دانش و گسترش تولید علم بومی سخن می‌گویند و بر جایگاه ایران در میان برترین کشورهای علمی جهان تأکید دارند. پیشرفت علمی بیانیه گام دوم، تنها به پیشرفت فناوریانه و تکنولوژیک محدود نمی‌شود؛ بلکه ناظر به شکل‌گیری یک نظام علمی متکی بر اخلاق، معنویت، استقلال، خودباوری و عدالت است. در این پیشرفت، جوانان مؤمن، خلاق و انقلابی نقش محوری در هدایت علمی کشور دارند و دانشگاه‌ها، حوزه‌ها و مراکز پژوهشی موظفاند با رویکردی مسئله‌محور و کاربردی، نیازهای راهبردی کشور را پاسخ دهند.

این مقاله بر آن است تا ضمن تحلیل محتوای علمی بیانیه، پیشرفت ترسیم‌شده در حوزه علم و فناوری را بررسی کرده و نسبت آن را با واقعیت‌های موجود، چالش‌ها و ظرفیت‌های داخلی و بین‌المللی تحلیل نماید. در نهایت، این پژوهش به این نتیجه می‌رسد که بیانیه گام دوم، الگویی بومی برای پیشرفت علمی در تراز تمدن اسلامی ارائه می‌دهد؛ الگویی که با اتکا به منابع انسانی جوان، جهاد علمی، و تکیه بر توان داخلی می‌تواند آینده‌ای مقتدر و درخشان برای ایران اسلامی رقم بزند.

واژگان کلیدی: بیانات رهبری، بیانیه گام دوم، چشم‌انداز

علمی، علم، فناوری

مقدمه

انقلاب اسلامی ایران از بدو پیروزی در سال ۱۳۵۷، با شعار استقلال، آزادی، و جمهوری اسلامی، مسیر تازه‌ای را در تاریخ تحولات منطقه و جهان گشود. یکی از شاخصه‌های اصلی این حرکت عظیم، باور به توانمندی‌های درونی، به‌ویژه در عرصه‌های علمی و دانشی بود. جمهوری اسلامی، برخلاف نظام‌های وابسته به غرب، علم را نه تنها ابزار پیشرفت، بلکه مؤلفه‌ای از هویت تمدنی خود می‌دانست و از همان ابتدا کوشید تا الگوی تازه‌ای از رشد و تعالی علمی را بر مبنای اسلام و ارزش‌های بومی ارائه دهد.

بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، که در بهمن‌ماه ۱۳۹۷ از سوی رهبر معظم انقلاب صادر شد، نقشه راهی جامع و راهبردی برای ورود جمهوری اسلامی به دهه‌های آینده است. این بیانیه، با نگاهی تحلیلی به گذشته و ترسیمی به آینده، در هفت محور اصلی تدوین شده که یکی از مهم‌ترین آن‌ها پیشرفت علمی و فناوری است. رهبر انقلاب در این بیانیه، با تصریح بر جهش‌های علمی ایران در چهار دهه نخست، ضمن تقدیر از این دستاوردها، بر ضرورت حفظ شتاب علمی، عبور از مرزهای دانش، و تأسیس تمدن نوین اسلامی با تکیه بر علم نافع و متعهد تأکید می‌ورزند. پیشرفت علمی ترسیم‌شده در بیانیه گام دوم، صرفاً معطوف به افزایش تعداد مقالات یا رشد رتبه‌های بین‌المللی نیست؛ بلکه ناظر به شکل‌گیری یک منظومه علمی متعالی، عدالت‌محور، مستقل، و مسئله‌محور است. در این منظومه، علم باید در خدمت حل مسائل کشور، کاهش وابستگی‌ها، ارتقاء کیفیت زندگی مردم، و نهایتاً ساخت تمدنی نوین

چشم انداز

پیشرفت تجسم تصویری پرجذبه از آینده است پیشرفت جوهره رهبری است که تغییر در زندگی سازمان‌ها را با خود به ارمغان می‌آورد. (Monroe, 2016)
در فرهنگ واژه آکسفورد برای پیشرفت شش معنا آمده است:

۱- توانایی دیدن فضایی که آن را از موقعیتی خاص می‌توان دید؛

۲- ایده یا تصویری در ذهن؛

۳- رؤیا یا تجربه‌ای به خصوص از نوع مذهبی؛

۴- توانایی تفکر درباره برنامه‌ای در آینده با استفاده از هوش و تخیل بالا؛

۵- تصویری بر پرده تلویزیون، سینما یا تئاتر؛

۶- عمل یا توان دیدن فرد یا چیزی فوق‌العاده زیبا؛

از مجموع این شش معنا می‌توان چنین نتیجه گرفت که تصویر یا پندار، یکی از عناصر اصلی چشم انداز است. معروف است که رهبران به مدد سه عنصر پیشرفت ایمان و جسارت، فعالیت‌ها را هماهنگ می‌کنند. امروزه بیانیه پیشرفت در برنامه‌ریزی راهبردی جایگاه ویژه‌ای دارد. رهبران هنگامی به بیانیه پیشرفت متوسل می‌شوند که می‌خواهند افراد در راستای هدفی مشترک، با رویکردی واحد و با انگیزه‌ای یکسان کار کنند. (میرشاه ولایتی، ۱۳۹۵)

بیانیه گام دوم انقلاب

بیانیه‌ای است که از سوی رهبر جمهوری اسلامی ایران حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، به مناسبت چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی صادر شده و در آن برای استمرار راه انقلاب اسلامی به تبیین دستاوردهای چند سال گذشته پرداخته است و باهدف «جهاد بزرگ برای ساختن ایران اسلامی بزرگ» توصیه‌هایی ارائه شده است. معظم‌له در این بیانیه ملت ایران به ویژه جوانان را مورد خطاب قرار می‌دهند و توضیح و روشن کردن مسئله برداشتن گام دوم به سوی آرمان‌های بزرگ می‌پردازند. این گام در راستای ایجاد تمدن نوین اسلامی و آمادگی برای طلوع خورشید ولایت عظمی است. (مولایی، ۱۴۰۰)

بیانیه گام دوم انقلاب بیانیه‌ای است که از سوی رهبر انقلاب اسلامی ایران به مناسبت چهلمین سالگرد پیروزی

بر پایه فرهنگ اسلامی-ایرانی قرار گیرد. رهبر انقلاب به‌صراحت می‌فرمایند که ایران باید جزو چند کشور برتر علمی جهان باشد و این هدف، تنها با اعتماد به جوانان، حمایت از نخبگان، توسعه مراکز دانش‌بنیان، و عبور از علم مصرف‌محور به علم مولد و متعهد محقق خواهد شد.

در پرتو این پیشرفت، باید به نقش‌آفرینی دانشگاه‌ها، حوزه‌های علمیه، شرکت‌های دانش‌بنیان، و مراکز پژوهشی توجه ویژه داشت. همچنین، تقویت روحیه جهاد علمی، توجه به اخلاق در علم، و پیوند میان علم و معنویت، از ارکان حیاتی این مسیر هستند. بیانیه گام دوم، علم را ابزاری برای اقتدار، خودکفایی، و الگوسازی جهانی برای سایر ملت‌های مستقل می‌داند.

این مقاله با هدف بررسی دقیق مفاد علمی بیانیه گام دوم انقلاب، به تحلیل ظرفیت‌ها، چالش‌ها و راهبردهای تحقق پیشرفت علمی آن می‌پردازد و می‌کوشد تا نسبت این پیشرفت را با واقعیت‌های موجود در ساختار علمی کشور تبیین کند. در نهایت، مقاله بر این باور است که تحقق اهداف علمی بیانیه، مستلزم تحول ساختاری، مدیریتی و فرهنگی در نهادهای علمی کشور و تکیه مستمر بر ایمان، خودباوری و انگیزه جهادی نسل جوان است.

اسلامی، علم نه صرفاً ابزار تولید قدرت، بلکه راهی برای تقرب الهی و آبادانی دنیا و آخرت است. امام خمینی (ره) در بیانات خود بارها از «دانشگاه» به عنوان مرکز اصلاح یا فساد جامعه یاد کرده و فرموده اند: «دانشگاه اگر اصلاح بشود، یک ملت اصلاح می شود.» (خمینی، ۱۳۶۷)

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، یکی از مهم ترین آرمان ها، شکوفایی علمی کشور و جبران عقب ماندگی هایی بود که در دوران حکومت های وابسته قاجار و پهلوی، به ویژه در عرصه فناوری و تولید دانش اتفاق افتاده بود. این رویکرد، در بیانات مقام معظم رهبری حضرت آیت الله خامنه ای نیز با شدت و صراحت بیشتری دنبال شده است. ایشان علم را «وسیله عزت، قدرت و پیشرفت» دانسته و تأکید دارند که:

«اگر امنیت نباشد، فعالیت اقتصادی هم دیگر نخواهد بود. اگر امنیت نباشد، عدالت اجتماعی هم نخواهد بود. اگر امنیت نباشد، دانش و پیشرفت علمی هم نخواهد بود.» (خامنه ای، ۱۳۹۶)

رهبر انقلاب، به ویژه در دهه های اخیر، «جهاد علمی» را به عنوان یکی از اصلی ترین مأموریت های نسل جوان و نخبگان علمی کشور معرفی کرده اند. این نگاه، متکی بر الگویی بومی از پیشرفت است؛ الگویی که علم را در خدمت تعالی انسانی، عدالت اجتماعی و عزت ملی قرار می دهد. چنین برداشتی از علم، با مفهوم علم نافع در

انقلاب در تاریخ ۲۲ بهمن ۱۳۹۷ صادر شده است و در آن بر استمرار راه انقلاب به تبیین دستاوردهای چهل سال گذشته می پردازد. معظم له در این بیانیه با هدف «جهاد بزرگ برای ساختن ایران اسلامی بزرگ» توصیه هایی ارائه می دهد در این بیانیه مردم و به ویژه جوانان را مورد خطاب قرار می دهد و به توضیح و روشن کردن مسئله برداشتن گام دوم به سوی آرمان های انقلاب عملاً در فصل ۷ می پردازد با توجه به این موضوع که بیانیه گام دوم نگاهی به آینده جمهوری اسلامی ایران و امتداد آن تا ظهور منجی عالم (عج) دارد، بنابراین مطالعه آن از منظر آینده پژوهی و آینده نگاری حائز اهمیت ویژه است. بی تردید بیانیه گام دوم انقلاب با رویکرد آینده گرای خود نقش بی بدیلی در تصویرپردازی آینده دارد. (رکابیان، پورحسن، ۱۴۰۰)

با این اوصاف بسیاری از ویژگی های بیانیه گام دوم بر ویژگی های پیشرفت در آینده پژوهی انطباق دارد. نکته قابل توجه آن است که برای رسیدن به اهداف پیشرفت، برنامه ریزی دقیق، اجرایی و گام به گام باید همان طور که رهبری انقلاب نیز گام هایی را ذیل بیانیه مطرح کرده اند، اما برای حصول و اجرایی شدن همین گام ها نیز نیاز به تدوین نقشه راه و برنامه ریزی های ره نگاشتی احساس می شود. به عبارت دیگر بازوی اجرایی بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی سه قوه و سازمان های تحت فرمان آنها هستند. به طور کلی به نظر می رسد تأکید بیشتر به وجه چشم اندازی و آینده گرایانه بیانیه گام دوم از سوی سیاست گذاران و راهبرد اندیشان لازم است و همچنین تولید محتواهای بصری با محوریت قرار دادن آینده به تصویر کشیده شده از سوی رهبر معظم انقلاب به جهت دهی ذهنی همه اقشار جامعه به ویژه جوانان کمک خواهد کرد. (پناهی، همکاران، ۱۴۰۲)

اهمیت علم در انقلاب اسلامی

از آغاز نهضت انقلاب اسلامی، علم و دانش همواره به عنوان یکی از مؤلفه های بنیادین در شکل گیری، تداوم و تعالی این حرکت تمدن ساز شناخته شده است. امام خمینی (ره) و رهبر معظم انقلاب اسلامی، هر دو به طور مکرر بر جایگاه رفیع علم در ساخت جامعه اسلامی و پیشرفت کشور تأکید داشته اند. در منظومه فکری بنیان گذار جمهوری

جهان ارائه دهد. در این مسیر، علم به عنوان پیشران اصلی تمدن سازی شناخته می شود.

رهبر معظم انقلاب اسلامی، در تبیین مراحل تمدن سازی، بارها تأکید کرده اند که رسیدن به تمدن نوین اسلامی، بدون تکیه بر پیشرفت علمی و تولید علم بومی، ممکن نیست. ایشان در دیدار با دانشجویان در سال ۱۳۹۲ بیان می کنند: «اگر بخواهیم تمدن نوین اسلامی را بنا کنیم، ناگزیر باید پایه های علمی این تمدن را محکم کنیم؛ بدون علم، تمدن سازی ممکن نیست.» (خامنه ای، ۱۳۹۲)

در واقع، علم در منظومه تمدنی انقلاب اسلامی، نه تنها ابزار پیشرفت مادی بلکه عامل ارتقاء معنوی، تقویت عدالت اجتماعی و تحقق استقلال و عزت ملی است. علم باید انسان را به تعالی نزدیک تر کرده و جامعه را از وابستگی های فناورانه و فکری رهایی بخشد. از این رو، نگاه اسلامی به علم، تنها در چارچوب علم گرایی ابزاری یا سودمحور نمی گنجد، بلکه تأکید بر «علم نافع» دارد؛ یعنی دانشی که به رشد متوازن مادی و معنوی انسان بینجامد. (مطهری، ۱۳۸۵)

تمدن نوین اسلامی نیازمند نهادهایی است که توان تولید علم مستقل، مسئله محور و راه حل محور داشته باشند. این علم، باید بتواند نیازهای اساسی کشور و امت اسلامی را پاسخ دهد؛ از محیط زیست و انرژی تا عدالت اقتصادی، حکمرانی اسلامی و رسانه های نوین. استاد حسن رحیم پور ازغدی در این زمینه تصریح می کند:

«تمدن سازی بدون علوم انسانی بومی، فلسفه علم اسلامی و دانشگاه های مأموریت گرا امکان پذیر نیست؛ اگر ما فقط به دنبال مقاله نویسی غرب پسند باشیم، هرگز به تمدن سازی اسلامی نخواهیم رسید.» (رحیم پور ازغدی، ۱۳۹۸)

بیانیه گام دوم انقلاب نیز ضمن ستایش از دستاوردهای علمی چهار دهه نخست انقلاب، گام های علمی آینده را در جهت تمدن سازی تعریف می کند:

«این مسیر باید با شتاب بیشتر، کیفیت بالاتر، و پیوند عمیق تر با نیازهای کشور ادامه یابد تا تمدن نوین اسلامی بنیان گذاری شود.» (خامنه ای، ۱۳۹۷)

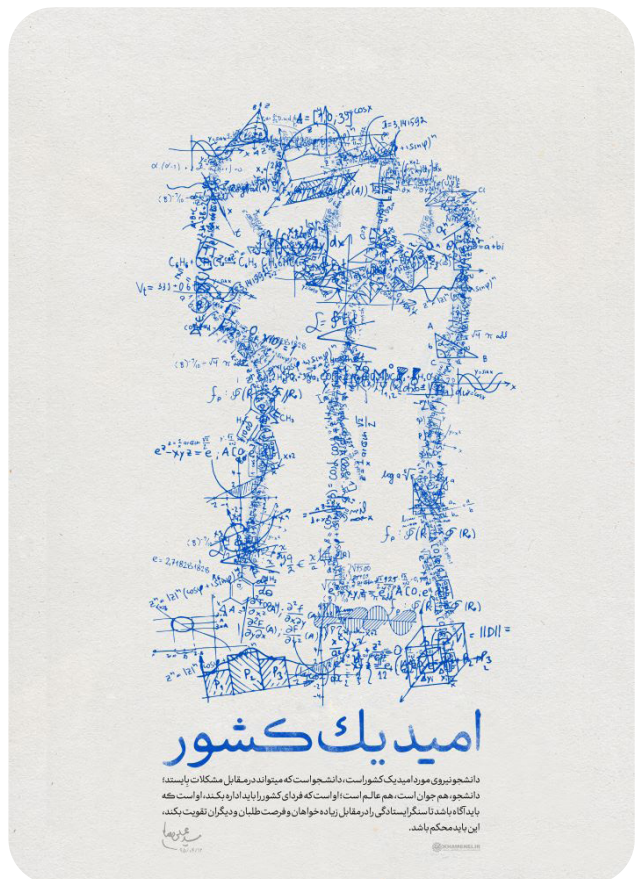
از دیدگاه اسلامی، تمدن سازی بدون اخلاق و معنویت نیز ناقص است. بنابراین، علم تمدنی باید دارای بُعد معنوی نیز باشد؛ علمی که در خدمت رفاه انسان قرار گیرد، اما او

سنت اسلامی نیز هم راستا است. علامه محمد تقی جعفری (ره) در این زمینه می گوید:

«علم، هنگامی نافع است که در مسیر نیازهای اصیل انسان و تعالی روح او به کار گرفته شود، نه صرفاً در خدمت ابزارگرایی و مصرف گرایی.» (جعفری، ۱۳۸۲)

در بیانیه گام دوم انقلاب نیز به صراحت از پیشرفت های علمی کشور به عنوان یکی از افتخارات بزرگ نظام اسلامی در چهار دهه گذشته یاد شده و بر لزوم «شتاب علمی» و «حرکت در مرزهای دانش» تأکید می شود. (خامنه ای، ۱۳۹۷)

این نگاه راهبردی، نشان از جایگاه ویژه و بنیادی علم در نظام فکری و تمدنی انقلاب اسلامی دارد.

نسبت علم با تمدن سازی نوین اسلامی

تمدن سازی نوین اسلامی یکی از مفاهیم کلیدی در اندیشه انقلاب اسلامی و به ویژه در «بیانیه گام دوم انقلاب» است. این مفهوم به دنبال آن است که نظام جمهوری اسلامی ایران، نه فقط در عرصه سیاسی، بلکه در ابعاد فرهنگی، اجتماعی، علمی و اخلاقی نیز بتواند الگوی نوینی از زندگی پیشرفته، عادلانه و مبتنی بر ارزش های الهی را به

نوین اسلامی در گام دوم انقلاب است. در این بیانیه، علم و فناوری یکی از مهم‌ترین محورهای تحول معرفی شده است. تحلیل محتوای این بیانیه نشان می‌دهد که نگاه به علم، صرفاً ابزاری یا تزئینی نیست، بلکه دارای جایگاهی تمدنی، راهبردی، و آینده‌ساز است که با هویت دینی و انقلابی ملت ایران گره خورده است.

۱. جایگاه علم در بیانیه: نگاه تمدنی و راهبردی

در بیانیه، علم به عنوان ستون فقرات تمدن نوین اسلامی معرفی شده است. رهبر انقلاب اسلامی تصریح می‌کنند: «علم و فناوری، شاخص اصلی اقتدار یک کشور است... و جمهوری اسلامی در این زمینه با شتاب، پیشرفت کرده است.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۶)

این سخن نشان می‌دهد که علم، در اندیشه انقلاب، تنها به کار پیشرفت فردی یا حل مشکلات روزمره نمی‌آید؛ بلکه محور تحقق تمدن اسلامی و بازیابی هویت تاریخی امت اسلامی است. از نگاه تمدنی، علم نقش زیرساختی دارد؛ یعنی باید نهاد تولید، گسترش و کاربرد علم با ساختارهای فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی هماهنگ

را از حقیقت، توحید و عدالت دور نسازد. علامه طباطبایی نیز بر این نکته تأکید دارد که:

«علم، اگر به توحید و معنویت متصل نباشد، ممکن است ابزار سلطه و ظلم گردد؛ اما اگر در پرتو هدایت وحی قرار گیرد، به ابزاری برای سعادت بشر تبدیل می‌شود.» (طباطبایی، ۱۳۸۴)

بنابراین، نسبت علم و تمدن‌سازی نوین اسلامی، رابطه‌ای دوسویه و بنیادین است. علم بومی، متعهد، و نافع، زیربنای تمدنی را فراهم می‌کند که می‌تواند الگویی متفاوت از غرب و شرق، بر پایه عدالت، معنویت، خردورزی و استقلال ارائه دهد. در عین حال، این تمدن اسلامی نیز باید بسترهای نهادینه‌سازی، پشتیبانی و گسترش چنین علمی را در نهادهای آموزشی، پژوهشی و فرهنگی خود فراهم آورد.

حرکت در مسیر علم و فناوری

یکی از مهمترین موضوعات اقتصادی بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی توجه به موضوعات علم و فناوری است. ما هنوز از قله‌های دانش جهان بسیار عقبیم؛ باید به قله‌ها دست یابیم باید از مرزهای کنونی دانش در مهمترین رشته‌ها عبور کنیم ما از این مرحله هنوز بسیار عقبیم؛ ما از صفر شروع کرده‌ایم عقب ماندگی شرم آور علمی در دوران پهلوی‌ها و قاجارها در هنگامی که مسابقه‌ی علمی دنیا تازه شروع شده بود، ضربه‌ی سختی بر ما وارد کرده و ما را از این کاروان شتابان فرسنگ‌ها عقب نگه داشته بود. (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۲/۶/۶)

مقام معظم رهبری در ادامه از این موضوع تحت عنوان زنجیره علم و فناوری یاد می‌کنند: این زنجیره از ایده و فکر شروع می‌شود و سپس به علم و فناوری می‌رسد و در نهایت به تولید و بازار منتهی می‌شود. بنابراین رسیدن به فناوری صرف کافی نیست، بلکه این زنجیره باید تا انتها تکمیل شود. نمودار زیر، بیانگر چرخه‌ی کاربردی و عملیاتی‌سازی فرآیند علم و فناوری را براساس بیانیه‌ی گام دوم می‌باشد.

تحلیل محتوایی بیانیه گام دوم درباره علم و فناوری

بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، که توسط حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در ۲۲ بهمن ۱۳۹۷ صادر شد، سندی راهبردی برای حرکت نظام جمهوری اسلامی به سمت تمدن‌سازی

زیرساخت‌های نوآوری، و اعتماد به جوانان در مدیریت علم و فناوری، از لوازم تحقق این بخش از بیانیه است. مطابق گزارش بنیاد ملی نخبگان، بیش از ۸۰ درصد دانش‌آموختگان برتر ایرانی، خواهان کار در حوزه‌های کاربردی و حل مسائل ملی هستند؛ اما نبود فضای خلاقیت و عدم حمایت ساختاری، یکی از چالش‌های مهم آنان است (بنیاد ملی نخبگان، ۱۴۰۱). بیانیه گام دوم بر ضرورت پرکردن این خلأ تأکید دارد.

۳. استقلال علمی و عبور از وابستگی دانشی

یکی از کلیدی‌ترین نکات بیانیه در حوزه علم و فناوری، لزوم استقلال علمی است. رهبرانقلاب با صراحت اعلام می‌کنند که علم، تنها وقتی قدرت‌آفرین است که درون‌زا و مستقل باشد. بنابراین، بیانیه گام دوم دعوتی جدی به عبور از وابستگی به علم غربی و ایجاد نظام دانشی بومی است. دکتر علی‌اکبر صالحی، رئیس سابق سازمان انرژی اتمی، در مصاحبه‌ای بیان می‌کند:

«در برنامه هسته‌ای، ما به‌خاطر تحریم‌ها ناچار شدیم از دانش بومی استفاده کنیم؛ و همین باعث شد بسیاری از فناوری‌های پیشرفته را خودمان بسازیم.» (صالحی، ۱۳۹۹)

شود. رهبر انقلاب تأکید می‌کنند که جمهوری اسلامی در حوزه‌هایی چون سلول‌های بنیادی، نانو، انرژی هسته‌ای، علوم پزشکی و هوافضا پیشرفت‌های بی‌نظیری داشته و این‌ها پایه‌های تمدن آینده‌اند. (همان) استاد مهدی گلشنی، فیزیک‌دان و اندیشمند اسلامی، نیز در تبیینی همسو با بیانیه می‌نویسد:

«نگاه تمدنی به علم در انقلاب اسلامی، به معنای خروج از تبعیت علمی و ساخت تمدن بر مبنای حکمت اسلامی است.» (گلشنی، ۱۳۹۵)

۲. مخاطب قرار دادن جوانان و نخبگان علمی

یکی از ویژگی‌های بارز بیانیه گام دوم، خطاب مستقیم آن به نسل جوان است. رهبر انقلاب تأکید می‌کنند که بار اصلی تحقق این تمدن نوین اسلامی بر دوش جوانان، به‌ویژه نخبگان علمی است:

«شما جوانان باید شانه‌های خود را به زیر این بار بدهید و کشور را به قله‌های علمی جهان برسانید» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷)

این نگاه نشان می‌دهد که آینده علم در کشور، وابسته به خلاقیت، انگیزه و تعهد نسلی است که با گفتمان انقلاب اسلامی پرورش یافته است. حمایت از نخبگان، ایجاد

مطابق آمار پایگاه اسکوپوس، ایران تا سال ۲۰۲۲ رتبه ۱۵ جهان را در تولید مقالات علمی به دست آورده است. (Scopus, 2022) اما رهبر انقلاب هشدار می‌دهند که رشد کمی کافی نیست، و باید به سمت اثرگذاری جهانی، خلق فناوری‌های راهبردی و کسب مرجعیت علمی گام برداشت.

دکتر رضا منصوری، فیزیکدان برجسته و معاون سابق وزارت علوم، نیز تصریح می‌کند:

«ما باید از صرف مقاله‌نویسی فراتر برویم و به توسعه مرزهای دانش در حوزه‌هایی مانند فیزیک کوانتومی، زیست‌فناوری، و فناوری اطلاعات برسیم.» (منصوری، ۱۳۹۸)

۲. علم در خدمت عدالت و حل مسائل مردم

از دیدگاه رهبر انقلاب، علم باید در خدمت گره‌گشایی از زندگی مردم، تحقق عدالت اجتماعی، و حل مسائل اساسی کشور قرار گیرد:

«علم اگر برای رفاه و آسایش مردم نباشد، اگر برای کاهش فاصله طبقاتی و رفع فقر نباشد، از عدالت دور شده است.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۲)

در چارچوب این رویکرد، نظام پژوهشی باید بر پایه نیازهای بومی، اولویت‌های ملی و عدالت‌محوری تنظیم شود.

مطالعات نشان می‌دهد که بیش از ۶۰ درصد پایان‌نامه‌ها و پژوهش‌های دانشگاهی ایران، فاقد ارتباط با نیازهای واقعی کشورند. (شریفی و همکاران، ۱۳۹۹)

شهید مصطفی چمران نمونه بارزی از علمی بود که در خدمت عدالت قرار گرفت. چمران در عین تسلط بر فیزیک پلاسما، علم خود را در مسیر مبارزه با استکبار و دفاع از محرومان قرار داد. (گلشنی، ۱۳۹۰: ص ۲۴۳)

۳. ضرورت ارتقاء کیفیت پژوهش و تولید علم نافع

رهبر انقلاب، در بخش‌های مختلفی از بیانیه و سایر بیانات، بر علم نافع و ارتقاء کیفیت پژوهش‌ها تأکید دارند. ایشان می‌فرمایند:

«پژوهش باید مسئله‌محور، کاربردی و ناظر به نیاز کشور باشد، نه صرفاً برای نمایه شدن در مجلات خارجی.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰)

در حال حاضر، اگرچه ایران در کمیت مقالات رتبه بالایی دارد، اما در شاخص‌هایی مانند تجاری‌سازی پژوهش،

این تجربه تاریخی نشان می‌دهد که استقلال علمی ممکن است سخت‌تر و پرهزینه‌تر باشد، اما در درازمدت، ضامن عزت، امنیت و پیشرفت پایدار کشور است.

پیشرفت علمی ترسیم‌شده در بیانیه گام دوم انقلاب

رهبر معظم انقلاب اسلامی در بیانیه گام دوم انقلاب، علم را نه تنها به‌عنوان موتور محرک پیشرفت کشور، بلکه به‌عنوان بستر تمدن‌سازی اسلامی معرفی می‌کنند. این بیانیه، نقشه راهی برای عبور از پیشرفت صرف به مرحله جهش علمی، نهاده‌سازی علم نافع، و پیوند علم با ارزش‌های الهی و انسانی است. پیشرفت ترسیم‌شده در این بیانیه شامل پنج محور اصلی زیر است:

۱. از پیشرفت به جهش علمی

بیانیه گام دوم تأکید دارد که ایران اسلامی در چهار دهه گذشته، گام‌های مؤثری در تولید علم برداشته، اما اکنون زمان جهش علمی فرارسیده است:

«در زمینه علم و فناوری و ایجاد زیرساخت‌های حیاتی و اقتصادی و زیربنایی و نیز در برخی شاخص‌های اجتماعی، در میان کشورهای هم‌سطح یا حتی جلوتر قرار دارد، اما این‌ها آغاز یک مسیر بزرگ است.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷)

«زنان ایرانی ثابت کرده‌اند که می‌توانند هم در جهاد علمی پیشرو باشند و هم در نهاد خانواده، نقش محوری خود را ایفا کنند.» (الهیان، ۱۴۰۰)

نتیجه‌گیری

بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، نه‌تنها یک سند سیاسی و تاریخی، بلکه یک منشور تمدن‌ساز برای آینده ایران اسلامی است. در میان محورهای هفت‌گانه این بیانیه، مسئله‌ی «پیشرفت علمی» جایگاهی ممتاز دارد. رهبر معظم انقلاب در این بیانیه، علم را یکی از اصلی‌ترین ابزارهای عزت، اقتدار، استقلال و تمدن‌سازی ملت ایران معرفی می‌کنند و بر استمرار، تعمیق و تحول در حرکت علمی کشور تأکید دارند. این نگاه، فراتر از نگاه‌های رایج به توسعه علمی است که صرفاً به شاخص‌های کمی همچون تعداد مقالات یا رتبه‌های جهانی بسنده می‌کنند. در پیشرفت علمی بیانیه گام دوم، علم باید نافع، متعهد، مسئله‌محور، بومی و همسو با آرمان‌های اسلامی باشد. در این چشم‌انداز، علم نه ابزاری صرفاً برای قدرت، بلکه راهی برای تحقق عدالت، حل مشکلات مردم، ارتقاء رفاه اجتماعی، مقابله با سلطه‌طلبی علمی غرب، و ساختن یک الگوی متفاوت تمدنی است. به بیان دیگر، علم در بیانیه گام دوم، بخشی از پروژه‌ی بزرگ‌تری به نام «تمدن نوین اسلامی» است؛ تمدنی که بر پایه ایمان، عقلانیت، عدالت و پیشرفت شکل می‌گیرد و می‌تواند راه جدیدی برای سعادت بشر ارائه دهد.

یکی از نکات کلیدی در تحقق این پیشرفت، جوان‌گرایی علمی است. رهبر انقلاب، جوانان را موتور محرک پیشرفت علمی می‌داند و بر نقش آنان در نوآوری، حرکت‌های دانش‌بنیان، جهاد علمی، و مقاومت در برابر سلطه‌ی علمی و فناوری دشمن تأکید می‌ورزند. از این منظر، سرمایه انسانی جوان، خلاق و مؤمن، مهم‌ترین دارایی کشور در راه تحقق اهداف علمی بیانیه است. بنابراین، نهادهای تصمیم‌گیر علمی باید سازوکارهایی برای توانمندسازی، میدان‌دادن، و حمایت واقعی از جوانان فراهم آورند.

از دیگر نکات مهم این بیانیه، تأکید بر استقلال علمی است. این بدان معناست که مسیر علم در ایران نباید دنباله‌رو سیاست‌ها و نظام‌های علمی غرب باشد؛ بلکه باید از دل نیازهای بومی، فرهنگ اسلامی و ظرفیت‌های داخلی

ثبت اختراع و تولید فناوری با چالش‌هایی روبه‌رو است. برای مثال، گزارش ISC (۱۴۰۲) نشان می‌دهد که تنها حدود ۳ درصد از مقالات علمی منتشرشده در ایران منجر به اختراع یا کاربرد صنعتی شده‌اند.

دکتر مهدی گلشنی نیز در این باره معتقد است: «پژوهش باید با هدایت فلسفه و نیازهای جامعه پیش برود، نه صرفاً بر اساس استانداردهای غربی.» (گلشنی، ۱۳۹۵)

۴. تأکید بر پیوند علم، معنویت، و اخلاق

در بیانیه، علم اسلامی باید در چارچوب معنویت، اخلاق، و ارزش‌های الهی باشد. رهبر انقلاب هشدار می‌دهند که علم بدون معنویت می‌تواند ابزار سلطه و تباهی شود: «معنویت نه با علم، نه با سیاست، نه با آزادی، نه با عرصه‌های دیگر هیچ منافاتی ندارد؛ بلکه معنویت روح همه این‌هاست.» (خامنه‌ای، ۱۴۰۲)

دکتر عبدالکریم سروش نیز در یکی از آثار خود به اهمیت اخلاق علمی اشاره می‌کند و می‌نویسد:

«اگر علم از مسئولیت اخلاقی تهی شود، به راحتی در خدمت استعمار و تخریب قرار می‌گیرد.» (سروش، ۱۳۷۷)

از دیدگاه اسلام، علم و اخلاق باید به‌صورت توأمان رشد کنند. دانشگاه‌های اسلامی باید ضمن آموزش تخصص، به تربیت معنوی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشجویان نیز بپردازند.

۵. جایگاه زنان و خانواده در آینده علمی کشور

بیانیه گام دوم با نگاهی نو، بر نقش فعال زنان در عرصه علم، فناوری و تمدن‌سازی تأکید می‌کند. رهبر انقلاب می‌فرمایند:

«زن مسلمان می‌تواند هم دانشمند، هم مربی انسان، هم عنصر اجتماعی، و هم پایگاه عاطفه در خانواده باشد.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۳)

طبق آمار مرکز آمار ایران، بیش از ۶۰ درصد از دانشجویان کشور را زنان تشکیل می‌دهند و حضور آنان در رشته‌های فنی و پزشکی به‌طور چشمگیری افزایش یافته است. (مرکز آمار ایران، ۱۴۰۰)

این پیشرفت، الگویی جدید از زن مسلمان را ارائه می‌دهد:

عالم، متعهد، خانواده‌محور و تمدن‌ساز

دکتر زهره الهیان، نماینده مجلس و استاد دانشگاه، تأکید می‌کند:

منابع و مآخذ

- بنیاد ملی نخبگان (۱۴۰۱)، گزارش وضعیت نخبگان کشور در سال ۱۴۰۱، تهران: معاونت پایش و ارزیابی.
- پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری.
- پناهی، فائزه، قاسمی، محمدهادی، فولادی، قاسم، (۱۴۰۲)، مروری بر بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی بر اساس ویژگی‌های پیشرفت در آینده‌پژوهی، مدیریت راهبردی و آینده‌پژوهی.
- جعفری، محمدتقی (۱۳۸۲)، علم و دین در افق اندیشه اسلامی. تهران: انتشارات مولی.
- خامنه‌ای، سید علی. بیانات در دیدار با نخبگان جوان. ۱۷ مهر ۱۳۹۶.
- خامنه‌ای، سید علی. بیانات در دیدار با نخبگان علمی کشور. ۱۳ مهر ۱۳۹۰. در: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سید علی. بیانات در دیدار دانشجویان. ۶ مرداد ۱۳۹۲.
- خامنه‌ای، سید علی. بیانات در دیدار معلمان، ۱۳ اردیبهشت ۱۳۹۳؛ دیدار نخبگان ۱۳ مهر ۱۳۹۰؛ دیدار دانشجویان ۶ مرداد ۱۳۹۲.
- خامنه‌ای، سید علی. بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی. تهران: دفتر حفظ و نشر آثار رهبر انقلاب، ۱۳۹۷.
- خمینی، سید روح‌الله (۱۳۶۷)، صحیفه امام. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، جلد ۲۱، ص ۹۴.
- رحیم‌پور ازغدی، حسن (۱۳۹۸)، سخنرانی در همایش تمدن نوین اسلامی، قم: دبیرخانه گفتمان انقلاب اسلامی، ۱۳۹۸.
- رکابیان، رشید، پورحسن، ناصر، (۱۴۰۰)، الزامات و راهکارهای اجرایی بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی (با تأکید بر بیانات مقام معظم رهبری) مجله پژوهش‌های انقلاب اسلامی.
- برخیزد. این نگاه، به‌ویژه در شرایط تحریم و فشارهای خارجی، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند؛ چرا که علم بومی و متعهد می‌تواند زیرساخت خودکفایی، مقاومت و امنیت پایدار را فراهم آورد. همچنین بیانیه گام دوم بر تحول در محتوای علم تأکید دارد. علم تنها با روش و ابزار جدید رشد نمی‌کند، بلکه با رویکرد جدید، نگاه ارزشی و هدف‌گذاری متعالی پیش می‌رود. در این مسیر، بازنگری در برنامه‌های درسی، رویکردهای پژوهشی، و مأموریت‌های دانشگاه‌ها و حوزه‌ها ضروری است. از سویی، توجه به اخلاق علمی و معنویت در علم، شاخصه‌هایی هستند که می‌توانند مسیر علم را از انحرافات و ابزارشدگی برای قدرت‌های سلطه‌گر بازدارند و آن را در خدمت انسانیت و عدالت قرار دهند. نقش دولت، مجلس، حوزه‌های علمیه، نهادهای فرهنگی، و رسانه‌ها نیز در ترویج گفتمان علمی بیانیه گام دوم بسیار مهم است. تحقق این پیشرفت تنها وظیفه وزارت علوم یا دانشگاه‌ها نیست؛ بلکه نیازمند عزم ملی، باور عمومی و هماهنگی همه نهادهاست. علاوه بر آن، باید تلاش شود تا الگوی موفق علمی جمهوری اسلامی در عرصه بین‌المللی نیز بازتاب یابد و الهام‌بخش ملت‌ها و دولت‌های مستقل در جهان گردد.
- در نهایت، می‌توان گفت که پیشرفت علمی بیانیه گام دوم انقلاب، سندی برای ساختن آینده‌ای مبتنی بر عزت، استقلال، پیشرفت، عدالت و معنویت است. این پیشرفت، علمی را می‌طلبد که در خدمت مردم باشد، به نیازهای واقعی پاسخ دهد، از وابستگی برهد، و در مسیر ارزش‌های اسلامی و انسانی گام بردارد. تحقق این پیشرفت، نه یک رؤیا، بلکه یک مأموریت تاریخی برای نخبگان، جوانان، سیاست‌گذاران و همه دلسوزان انقلاب اسلامی است. پیش‌شرط تحقق این هدف والا، اعتماد به ظرفیت داخلی، مقابله با روحیه یأس و خودکم‌بینی، حمایت جدی از نخبگان، نهادسازی علمی، پیوند میان علم و ایمان، و حرکت جهادی در عرصه پژوهش و فناوری است. اگر این مسیر با جدیت و ایمان پی گرفته شود، بدون شک ایران اسلامی خواهد توانست در گام دوم انقلاب، الگویی از یک تمدن پیشرفته، متعهد و مردمی را به جهان عرضه کند.

- سروش، عبدالکریم. (۷۷۳۱)، فربه‌تر از ایدئولوژی. تهران: صراط.
- شریفی، فاطمه و همکاران (۱۳۹۹)، بررسی پیوند پژوهش‌های دانشگاهی با نیازهای جامعه، پژوهش و فناوری در آموزش عالی، سال ۵، شماره ۳.
- صالحی، علی‌اکبر (۱۳۹۹)، مصاحبه با برنامه «ثریا»، شبکه اول سیما.
- طباطبایی، محمدحسین (۱۳۸۴)، نه‌ایة الحکمة. ترجمه و شرح سید جواد مدرسی، قم: مؤسسه بوستان کتاب.
- گلشنی، مهدی (۱۳۹۰)، از علم سکولار تا علم دینی. تهران: طرح نو.
- گلشنی، مهدی (۱۳۹۵)، علم و دین در پیشرفت اسلامی. تهران: طرح نو.
- مرکز آمار ایران (۱۴۰۰)، گزارش تحولات جنسیتی در آموزش عالی.
- مطهری، مرتضی (۱۳۸۵)، آینده انقلاب اسلامی ایران. تهران: انتشارات صدرا.
- منصوری، رضا (۱۳۹۸)، گفت‌وگو در همایش آینده علم در ایران، دانشگاه شریف.
- مولایی، محمد (۱۴۰۰)، تحلیل محتوای بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی از منظر راهبردی. مطالعات راهبردی بسیج.
- میرشاه ولایتی، فرزانه (۱۳۹۵)، راهنمای تدوین چشم‌انداز؛ مبانی، دیدگاه‌ها و فرایندهای تدوین چشم‌انداز. مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، بنیاد انتشاراتی ایران آینده، واحد همکاری‌های انتشاراتی و توسعه ارتباطات.
- الهیان، زهره (۱۴۰۰)، سخنرانی در همایش زن، علم و تمدن اسلامی، دانشگاه الزهرا.
- Monroe, M. (2016). The principles and power of vision. Translated by Mirshah Valiati, F. Tehran: Iivanki Higher Education Institute

دستاوردهای اجتماعی، فرهنگی و انسانی جمهوری اسلامی

هیئت تحریریه ماهنامه بصیرت

تقریباً تمامی جمعیت کشور به مراکز بهداشتی اولیه دسترسی دارند و شاخص‌های سلامت ایران در سطح کشورهای با توسعه انسانی بالا قرار گرفته است. امید به زندگی از حدود ۵۴ سال در ۱۹۷۸ به حدود ۷۶ سال در ۲۰۲۱ افزایش یافته است. نرخ مرگ‌ومیر نوزادان به کمتر از ۱ درصد (زیر ۱۰ در هزار تولد) کاهش یافته و سازمان جهانی بهداشت طی دو نوبت از موفقیت ایران در کاهش مرگ‌ومیر کودکان تقدیر کرده است. همچنین مرگ‌ومیر مادران در هنگام زایمان که یکی از شاخص‌های توسعه یافتگی نظام سلامت است، بیش از ۹۰ درصد کاهش یافته و از حدود ۱۴۰ مورد در صد هزار تولد زنده در اوایل انقلاب به ۱۸ مورد در صد هزار تولد در سال‌های اخیر رسیده است. به گفته WHO، ایران از موفق‌ترین کشورها در ارتقای سلامت مادر و کودک در منطقه بوده است. واکسیناسیون کودکان که قبل از انقلاب بسیار محدود بود، اکنون تقریباً ۱۰۰ درصد نوزادان را پوشش می‌دهد و

تحول در شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی ایران پس از انقلاب، بهبود ملموس کیفیت زندگی و توسعه انسانی را به همراه داشته است. در حوزه بهداشت و سلامت، پیشرفت‌های ایران قابل توجه بوده است. پیش از انقلاب، بسیاری از مناطق محروم از خدمات اولیه بهداشتی بی‌بهره بودند؛ تعداد پزشکان محدود و شاخص‌های سلامت در سطح پایینی قرار داشت. برای نمونه، در سال‌های پیش از ۱۳۵۷ کمتر از ۱۰ هزار پزشک در ایران فعال بود و دولت وقت برای تامین کادر درمانی از پزشکان خارجی استفاده می‌کرد. نرخ مرگ‌ومیر نوزادان (زیر یک سال) بسیار بالا و در حدود ۱۰ درصد (بیش از ۱۰۰ مورد در هر ۱۰۰۰ تولد زنده) بود و سالانه هزاران نوزاد و کودک به دلیل بیماری‌های واگیر و کمبود امکانات جان می‌باختند. اما جمهوری اسلامی با اولویت دادن به بهداشت عمومی و اجرای نظام شبکه بهداشت روستایی توانست طی چند دهه این وضعیت را دگرگون کند. امروز

بیماری‌های واگیردار خطرناک مانند فلج اطفال، سرخک و سرخجه به طور کامل ریشه‌کن شده‌اند.

منطقه تبدیل شده است.

در کنار بهبود خدمات درمانی، شاخص‌های رفاه اجتماعی و توسعه انسانی نیز ارتقاء یافته‌اند. همان‌طور که ذکر شد، شاخص توسعه انسانی (HDI) ایران که معیاری ترکیبی از آموزش، بهداشت و درآمد است، روند صعودی داشته و ایران از گروه کشورهای با توسعه انسانی متوسط به گروه کشورهای با توسعه انسانی بالا منتقل شده است. طبق گزارش برنامه توسعه سازمان ملل (UNDP)، مقدار HDI ایران از ۰,۴۳۷ در سال ۱۳۵۶ (یک‌سال قبل انقلاب) به ۰,۷۷۴ در سال ۲۰۲۱ افزایش یافته است. این پیشرفت، ارتقای ۳۴ پله‌ای رتبه ایران در میان کشورهای جهان (از رتبه ۱۱۰ به ۷۶) را به همراه داشته است. چنین جهشی در شاخص توسعه انسانی، حاصل ترکیب بهبود در آموزش (نرخ باسوادی و متوسط سال‌های تحصیل)، بهداشت (امید به زندگی و کاهش مرگ‌ومیرها) و همچنین بهبود نسبی شاخص‌های درآمد و استاندارد زندگی است. البته باید اشاره کرد که اقتصاد ایران طی دهه اخیر با چالش‌هایی مواجه بوده و نرخ تورم بالا و کاهش ارزش پول ملی از مشکلات جاری است؛ با این وجود، روند بلندمدت نشانگر بهبود قابل توجه نسبت به پیش از انقلاب است که در آن دوره علیرغم درآمدهای نفتی بالا، توزیع خدمات عمومی و رفاه به‌صورت عادلانه در جامعه انجام نمی‌گرفت. پس از انقلاب با تأکید بر محرومیت‌زدایی، چنانکه ذکر شد شاخص‌هایی مانند دسترسی روستاییان به آب آشامیدنی سالم از ۲۱ درصد به ۸۱ درصد رسیده است و برق‌رسانی روستایی از ۷ درصد به تقریباً ۱۰۰ درصد خانوارها افزایش یافته است. این اقدامات باعث کاهش شکاف طبقاتی به‌ویژه بین مناطق شهری و روستایی شده است. در زمینه فرهنگی، انقلاب اسلامی رویکرد تازه‌ای را در اعتلای فرهنگ دینی و ملی در پیش گرفت. پس از انقلاب، با گسترش نهادهای فرهنگی و هنری، تولیدات فرهنگی ایران از قبیل سینما، ادبیات و هنرهای تجسمی رشد قابل ملاحظه‌ای داشت و در مواردی به موفقیت‌های بین‌المللی دست یافت (برای مثال سینمای ایران در دهه‌های اخیر چندین جایزه اسکار و نخل طلای کن را کسب کرده است). تعداد سالن‌های سینما، تئاتر و مراکز هنری نسبت به قبل افزایش یافته و جشنواره‌های فرهنگی-هنری متعددی

گسترش آموزش پزشکی و تربیت کادر درمان نیز از عوامل کلیدی این بهبودها بوده است. تعداد پزشکان ایران اکنون به بیش از ۱۱۷ هزار نفر رسیده که شامل ۴۳ هزار پزشک عمومی، ۴۰ هزار پزشک متخصص و فوق تخصص و ۲۰ هزار دندانپزشک می‌شود. این در حالی است که قبل از انقلاب مجموع پزشکان کشور حدود ۱۰ هزار نفر بود. به علاوه، قبل از انقلاب تنها ۷ دانشکده پزشکی در کشور وجود داشت که حدود ۷۰۰ دانشجوی پزشکی تربیت می‌کرد؛ در حالی که اکنون نزدیک به ۶۰ دانشگاه و دانشکده علوم پزشکی در سراسر ایران فعالند و حدود ۲۰۰ هزار نفر دانشجوی رشته‌های علوم پزشکی در حال تحصیل‌اند. نتیجه این افزایش ظرفیت، خودکفایی در تامین نیروی تخصصی و حتی جذب «گردشگری سلامت» از کشورهای دیگر بوده است؛ به‌طوری که امروز سالانه ده‌ها هزار بیمار از کشورهای همسایه برای درمان به ایران سفر می‌کنند و ایران به قطب گردشگری سلامت

می‌کند و در خنثی‌سازی تصویرسازی‌های منفی رسانه‌های بیگانه موثر بوده است.

از نظر مشارکت اجتماعی زنان نیز دستاوردهای انقلاب قابل توجه بوده است. در دوران پهلوی تنها ۲۵ درصد زنان ایرانی باسواد بودند، اما اکنون این رقم به حدود ۸۵ درصد رسیده است. پیش از انقلاب فقط ۶ درصد از دانش‌آموختگان دانشگاهی را زنان تشکیل می‌دادند در حالی که امروز حدود ۴۴ درصد فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌ها زن هستند. نزدیک به نیمی از دانشجویان دانشگاه‌های کشور را زنان تشکیل می‌دهند و حضور زنان تحصیل کرده در عرصه‌های علوم، پزشکی، هنر و حتی مدیریت افزایش یافته است. تعداد استادان زن دانشگاه از ۶ درصد به ۲۰ درصد کادر علمی رسیده است. در حوزه بهداشت، شمار پزشکان زن ۱۶ برابر شده و در بسیاری از رشته‌های تخصصی پزشکی حضور چشمگیر دارند. این دستاوردها نتیجه سرمایه‌گذاری بر آموزش دختران و فراهم‌سازی فرصت‌های برابر پس از انقلاب است. همچنین قوانین متعددی پس از انقلاب برای حمایت از حقوق زنان به تصویب رسیده و حدود ۲۰۰۰ سازمان مردم‌نهاد (NGO) در زمینه امور زنان در کشور فعالیت دارند.

تاسیس شده است. همچنین حفظ و مرمت آثار باستانی و تاریخی کشور مورد توجه قرار گرفت و ثبت جهانی میراث فرهنگی ایران در یونسکو سرعت یافت. تعداد آثار ثبت‌شده ایران در فهرست میراث جهانی یونسکو از ۲ اثر در سال ۱۹۷۹ (پرسپولیس و چغازنبیل) به ۲۶ اثر در سال ۲۰۲۳ رسیده است که ایران را در زمره ۱۰ کشور نخست جهان از نظر میراث فرهنگی ثبت‌شده قرار می‌دهد. این امر به رونق صنعت گردشگری نیز کمک کرده است؛ به‌طوری‌که تعداد گردشگران خارجی ورودی به ایران طبق آمار قبل از همه‌گیری کرونا به بیش از ۸ میلیون نفر در سال ۲۰۱۹ رسید (در حالی که این رقم در سال‌های انتهایی رژیم پهلوی حدود ۰.۵ میلیون نفر بود) که نشان‌دهنده افزایش بیش از ۱۰ برابری است. حتی با وجود برخی تبلیغات منفی، ایران به‌دلیل برخورداری از جاذبه‌های تاریخی (رتبه دهم جهان)، طبیعی متنوع و اماکن زیارتی، همواره مقصد میلیون‌ها گردشگر و زائر خارجی بوده است. افزایش تعداد هتل‌ها و مراکز اقامتی - از حدود ۲۷۰ هتل در سال ۱۳۵۷ به بیش از ۱۲۰۰ هتل در سال‌های اخیر - زیرساخت لازم برای این صنعت را تامین کرده است. گردشگری علاوه بر درآمدزایی اقتصادی، زمینه تبادل فرهنگی را فراهم

حل ناترازی برق با سرمایه‌گذاری در انرژی‌های تجدیدپذیر

داوود مددی، رئیس هیئت مدیره انجمن انرژی‌های تجدیدپذیر

کارخانه سیمان نمی‌تواند تولید خود را به مقدار لازم انجام دهد و هزینه‌های آن بر دوش مردم خواهد بود؛ از جمله هزینه‌های ساختمان. همچنین صنایع فولاد، شیشه، آلومینیوم و سایر صنایع نیز تحت تأثیر قرار می‌گیرند. هزینه‌های مرتبط با صنایع دیگری مثل لبنیات و لوازم خانگی نیز به همین شکل بر دوش مردم افزوده می‌شود. بنابراین، برق اکنون یک اولویت اصلی است که باید مورد توجه قرار گیرد.

از طرف دیگر، ما در کنار ناترازی برق با ناترازی انرژی نیز مواجه هستیم. با کمبود حامل‌های انرژی روبه‌رو هستیم. این خود یک معضل دیگر است که امکان تأمین ناترازی برق در کوتاه‌مدت با ایجاد نیروگاه‌های حرارتی نیز وجود ندارد، حتی اگر تأمین سرمایه و منابع مالی هم صورت گرفته باشد. از سوی دیگر، ما یک ناترازی دیگر نیز در حامل‌های انرژی برای تولید برق و الکتریسیته داریم. به این شکل که اکنون بیش از ۹۰ درصد از تولید برق ما، با سوخت‌های فسیلی تأمین می‌شود؛ ۷۲ درصد از گاز و ۲۷ درصد از سوخت‌های مایع. این وضعیت از نظر امنیت انرژی و پدافند غیرعامل برای کشور مسئله است. بنابراین، می‌توانم بگویم که توجه به انرژی‌های تجدیدپذیر دیگر یک ضرورت نیست، بلکه یک الزام است و باید در این زمینه اقدامات اساسی صورت بگیرد.

از زمان دولت آقای دکتر رئیسی، اقدامات زیربنایی صورت گرفته است. به عنوان مثال، مناقصاتی از محل ماده ۱۲ «قانون رفع موانع تولید» و ماده ۶۱ «قانون اصلاح الگوی مصرف» در شورای اقتصاد برای ۸۵۰۰ مگاوات برق خورشیدی و ۳۰۰۰ مگاوات برق بادی و زیست‌توده برگزار شد. در این رابطه، مناقصاتی برگزار شد و تعدادی شرکت در این طرح شرکت کردند و ضمانت‌نامه‌هایی به ساتبها سپردند که کار را انجام خواهند داد.

این موضوع مستلزم تأمین یک سری زیرساخت‌ها بود. از نظر قانونی، تمام قوانین لازم در این زمینه مصوب شده و

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در دیدار تولیدکنندگان و فعالان اقتصادی بخش خصوصی فرمودند: «در مورد رشد اقتصادی هشت درصد، من بحمدالله اطلاع پیدا کردم تعدادی از صاحب‌نظران در این زمینه، در قالب کارگروه‌های متعدد تخصصی، چند ماه کار کردند، ظرفیتهای را شناسایی کردند، توانایی‌ها را شناسایی کردند، طرحهای سرمایه‌گذاری را تعریف کردند، راه‌حل مشکلات را هم احصاء کردند. مسئولان دولتی جداً باید دنبال کنند... اجرای آنها و عمل به آنها به عهده‌ی مسئولین است تا بتوانند ان‌شاءالله این رشد اقتصادی هشت درصد را تأمین کنند.» ۱۴۰۳/۱۱/۳۰

با توجه به اینکه مسئله برق، زیرساخت اصلی تولید و تحقق رشد اقتصادی محسوب می‌شود، به همین مناسبت رسانه‌ی KHAMENEI.IR در گفت‌وگو با آقای داود مددی، رئیس هیئت مدیره انجمن انرژیهای تجدیدپذیر، نقش انرژیهای تجدیدپذیر در زمینه حل ناترازی برق را بررسی کرده است.

وجود زیرساخت به‌عنوان پیش‌نیاز رشد اقتصادی ۸ درصدی، بسیار حیاتی است. برق و گاز از مهم‌ترین زیرساخت‌های موردنیاز تولید هستند و متأسفانه ما با ناترازی برق مواجه‌ایم. به‌نظر شما انرژی‌های تجدیدپذیر چگونه می‌توانند در رفع این ناترازی و تأمین زیرساخت‌های موردنیاز تولید مؤثر باشند؟

برق زیرساخت اصلی توسعه اقتصادی کشور است. بدون برق، هیچ فعالیتی امکان‌پذیر نیست. علاوه بر این، نبود برق موجب نارسایی‌های اجتماعی و نارضایتی‌های مردمی می‌شود. در سال اخیر، خاموشی‌های بسیار زیادی در کارخانجات رخ داده و پیش‌بینی می‌شود که بر اساس محاسبات انجام شده، در سال جاری بیش از ۲۰۰ همت به اصطلاح عدم‌النفع بخش صنعت باشد. این عدم‌النفع تنها به صنعت محدود نمی‌شود. وقتی برق وجود ندارد،

ناحیه انرژی‌های تجدیدپذیر پاسخ داده شود، به نظر من مهم‌ترین مشکل فعلی، تأمین منابع مالی و تأمین منابع اصلی است. فکر می‌کنم با قبول کردن وثایق طرح به عنوان وثیقه از محل خود طرح، این مشکل مرتفع خواهد شد. مطلب بعدی که می‌خواهم خدمتان عرض کنم، یکی از مشکلات عمده‌ای است که کشور از ابتدا داشته: تولیدکننده برق متأسفانه مالک برق خود نیست. به عبارتی، برق را به شبکه تحویل می‌دهد و شبکه آن را به مردم می‌فروشد. حالا ممکن است پولش را از مردم گرفته، اما پول به اندازه و به موقع به تولیدکنندگان برق بر اساس قراردادهایی که داشتند، پرداخت نشده است. در حال حاضر، بدهی دولت به تولیدکنندگان برق حرارتی و تجدیدپذیر حدود ۲۰۰ همت است و این مسئله باعث شده شرکت‌ها که یا از صندوق توسعه ملی و یا از بانک‌ها قرض گرفته‌اند، نتوانند پول قرض خود را بپردازند. در نتیجه، بانک‌ها احتیاط می‌کنند و به کسانی که در ارتباط با وزارت نیرو کار می‌کنند، وام نمی‌دهند. برای این قضیه نیز ما تلاش زیادی از طریق انجمن کرده‌ایم تا به هر حال رضایت آن‌ها را جلب کنیم. در زمینه انرژی‌های تجدیدپذیر، ما بحث بورس انرژی سبز را راه‌اندازی کرده‌ایم و امیدواریم که این بورس بدون دخالت دولت بتواند به نحو شایسته در بازار فعالیت کند. ما انتظار داریم که بتوانیم از رهبر انقلاب اسلامی این اجازه را دریافت کنیم که از نظر شرعی، تولیدکنندگان برق مالک محصول خودشان باشند. در این صورت، این امکان وجود دارد که به‌صورت بی‌واسطه محصول تولیدی برق را با مصرف‌کنندگان، که شامل صنایع یا پرمصرف‌ها هستند، رد و بدل کرده و بفروشند. این فروش به‌صورت نقدی خواهد بود، یعنی هم صنعت می‌تواند برق بخرد و هم بازار مصرف‌کنندگان پرمصرف. ما بارها در مجلس و در مکان‌های دیگر و سمینارها این موضوع را مطرح کرده‌ایم و گفته‌ایم که دولت حدود ۴۰ درصد برق کشور را تولید می‌کند (یعنی وزارت نیرو نیروگاه‌های دولتی دارد) و ۶۰ درصد آن را بخش خصوصی تولید می‌کند. اجازه بدهند بخش خصوصی برق خود را خودش بفروشد و با عرضه و تقاضا در بازار بورس به مصرف‌کنندگان ارائه دهد. دولت نیز می‌تواند

مشکلی وجود ندارد، اما از نظر اجرایی، وقتی می‌خواهیم وارد عمل شویم، با مشکلات و موانع بسیار زیادی مواجه می‌شویم. یکی از این مشکلات تأمین زمین است که از ۱۵ مرکز باید استعلام صورت گیرد. رئیس‌جمهور محترم، جناب آقای دکتر پزشکیان، وارد عرصه شدند و دستوراتی را دادند. ما منتظر هستیم که این دستورات به منصفه ظهور برسد و ان‌شاءالله عملیاتی شود تا آن‌هایی که در این زمینه اقدام می‌کنند، بتوانند زمین مورد نیاز خود را در اسرع وقت از امور اراضی دریافت کنند. ایشان مهلت یک‌ماهه برای تحقق این قضیه تعیین کردند. از سوی دیگر، همان‌طور که همه می‌دانند، تأمین مالی برای این پروژه‌ها بسیار اهمیت دارد. تأمین مالی از دو جنبه مهم است: یکی از جنبه تأمین ریالی و دیگری از جنبه تأمین ارز. در ارتباط با تأمین ریالی، طبیعی است شرکتی که می‌خواهد در این زمینه سرمایه‌گذاری کند، حدود ۲۰ تا ۳۰ درصد از هزینه‌ها را خود تأمین می‌کند و مابقی آن را باید از منابع تأمین‌کننده مالی، به شکل استقراض یا مشارکت، تأمین کند. متأسفانه، وقتی که سرمایه‌گذاران به بانک‌ها مراجعه می‌کنند، بانک‌ها اظهار می‌کنند که به دلیل تکالیف زیاد دولتی، قادر به تأمین این منابع مالی نیستند. حتی اگر بانک‌ها بتوانند بر اساس اعتبار شرکت‌ها تأمین مالی کنند، وثایق بسیار زیادی را مطالبه می‌کنند. برای مثال، اگر بخواهیم یک پروژه ۲۰۰ مگاواتی اجرا کنیم، صدها هزار میلیارد تومان برای اجرای این پروژه نیاز داریم. تأمین ۱۵۰ درصد این مبلغ به عنوان وثایق سهل‌البیع کار ساده‌ای نیست. در گذشته، پروژه‌ها به عنوان وثیقه در نظر گرفته می‌شدند؛ به‌طوری که پروژه را با ۹۰ درصد به عنوان وثیقه می‌گرفتند و سرمایه‌گذار تنها ۱۰ درصد را به عنوان تضمین در اختیار بانک قرار می‌داد.

مشکل دیگری که وجود دارد، تأمین ارز است. برای تأمین ارز و همچنین وام، دستورات لازم صادر شده تا ۵ میلیارد دلار از محل صندوق توسعه ملی به این موضوع اختصاص یابد. صندوق توسعه ملی با بانک عامل طرف است. اما وقتی به بانک عامل مراجعه می‌کنیم، آن‌ها نیز همین وثایق سنگین را مطالبه می‌کنند و وثایق سنگین خارج از طرح نیز قابل تأمین نیستند. برای اینکه به نাত্রازی از

چون خرید دولتی بود و نمی‌توانستند آزادانه محصولشان را بفروشند. این مسائل باعث شد که دیگر کسی اعتماد نکند. اگر تولیدکنندگان بتوانند برق خود را بفروشند، فکر می‌کنم این کوتاه‌ترین راه برای رفع ناترازی خواهد بود.

❖ در برنامه هفتم مقرر شد که سهم انرژی‌های تجدیدپذیر در تامین برق کشور از یک درصد به ۱۰ درصد افزایش یابد. این بند برنامه‌ی هفتم چه کمکی به توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر خواهد کرد؟

❖ در برنامه هفتم پیشرفت، برای انرژی‌های تجدیدپذیر ۱۲ هزار مگاوات پیش‌بینی شده است؛ یعنی سالی ۲۴۰۰ مگاوات. این علاوه بر آن چیزی است که وزارت نیرو برنامه‌ریزی کرده و بیش از این مقدار است، اما تحقق این مقدار حداقل در سال اول برنامه که اکنون در آن هستیم، بعید به نظر می‌رسد. برای ۲۴۰۰ مگاوات، من تصور نمی‌کنم به نتیجه برسیم، مگر اینکه دو مسئله‌ای که اشاره کردم، حل شود؛ یکی بحث ارز و دیگری بحث وثایق و تأمین مالی. تأمین مالی سه تا مسئله است: تأمین «ریالی»، «ارزی» و «وثایق». مسئله وثایق برای همه مشکل است. مثلاً اگر شما یک زمین صنعتی داشته باشید، بانک‌ها ۴۰ درصد ارزش روز را قبول می‌کنند، اما اگر ملک مسکونی داشته باشید، ۸۰ درصد قیمت آن را به عنوان وثیقه قبول می‌کنند. این رقم خیلی بالا می‌رود. تأمین این وثایق خارج از طرح نیز یک مشکل و مانع بزرگ است و هیچ‌جای دنیا این‌گونه نیست. در همه‌جا طرح‌ها به عنوان وثیقه پذیرفته می‌شوند. به اصطلاح، سرمایه‌گذار هم معمولاً ۱۰ تا ۲۰ درصد بیشتر، خارج از طرح وثیقه می‌گذارد. تحقق رشد ۸ درصدی نیازمند برق پایدار است. هم‌اکنون، در کارخانه‌ها می‌بینم که برخی از آن‌ها سه یا چهار ماه حقوق پرسنلشان را ندادند چون تولید ندارند. تولیدکنندگان لبنیات نیز با ما جلسه داشتند تا بتوانند از انرژی‌های تجدیدپذیر استفاده کنند. خوشبختانه این موضوع باعث شده که اقبال ویژه به سمت انرژی‌های تجدیدپذیر ایجاد شود، زیرا کارخانه‌ها به این سمت می‌روند. اما باید توجه داشت که کشش نیروی انسانی، پیمانکاری و فنی پیچیدگی‌های بسیاری دارد. این مستلزم این است که همه زمینه‌ها آماده بشود.

با هدف حمایت از خانوار ۳۰ درصد برق مصرف خانگی را به هر قیمتی که می‌خواهد به‌صورت یارانه‌ای ارائه کند. این یک کار بسیار ساده است و نیاز است به آن توجه شود. در حال حاضر، بسیاری از افراد در جامعه برق را به‌راحتی مصرف می‌کنند و توجهی به این ندارند که برای تولید این برق، سوخت مصرف شده است. سوختی که بسیار ارزشمند است و نیروگاه‌ها نمی‌توانند به‌صورت بی‌حد و حساب تولید کنند. بی‌حد و حصر برق را مصرف می‌کنند چون قیمت آن ارزان است.

❖ منطقی کردن قیمت چه تأثیری در انگیزه سرمایه‌گذاران برای فعالیت اقتصادی دارد؟

❖ اگر اجازه داده شود که تولیدکنندگان مالک محصول خودشان باشند و بتوانند آن را در بازار عرضه کنند، سرمایه‌گذاران با اشتیاق در این زمینه سرمایه‌گذاری خواهند کرد و در کوتاه‌ترین مدت، این ناترازی رفع خواهد شد. ببینید، برخلاف آنچه در ابتدا در طرح هدفمندی یارانه‌ها مطرح بود، در سال‌های پس از اجرای این طرح، قیمت‌ها به‌گونه‌ای آشفته تغییر کردند و متناسب با هزینه‌های سالیانه بالا نرفتند و در نتیجه دیگر کسی در این زمینه سرمایه‌گذاری نکرد. در زمینه انرژی‌های تجدیدپذیر، عده‌ای سرمایه‌گذاری کردند و خوب هم سرمایه‌گذاری کردند. بعد از تصویب «قانون اصلاح الگوی مصرف»، خصوصاً ماده ۶۱، سرمایه‌گذاران از کشورهای مختلف مانند آلمان، ایتالیا، فرانسه و آفریقای جنوبی به کشور ما آمدند. این‌ها برنامه توسعه در کشور داشتند؛ اما بعد از اینکه محصولشان را به شبکه دادند، پولشان را چهار سال نتوانستند بگیرند.

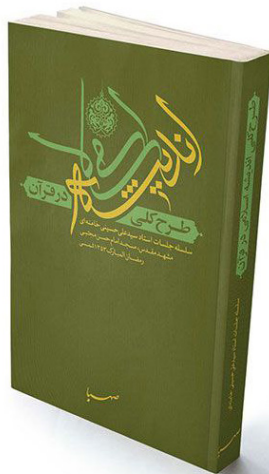
الان برنامه آموزش نیروی انسانی داریم و شرکت‌های مختلفی را آماده کردیم تا نیروی انسانی تربیت کنند. اگر بخواهید عدد بزرگی برای تجدیدپذیر در نظر بگیرید، شبکه کشش ندارد. شبکه کشش ۳۰ هزار مگاوات را ندارد. باید از پشت‌بام خانه‌ها استفاده شود تا حداقل برق مشاعات خود را از طریق انرژی خورشیدی تأمین کنند. کشور آلمان هم اکنون ۶۰ درصد برق خود را از تجدیدپذیرها تأمین می‌کند که عمدتاً از پنل‌های خورشیدی پشت‌بامی و بادی است. با اینکه آن‌ها به اندازه کشور ما تابش خورشید ندارند و بیشتر ابری و بارندگی است، اما با توجه به گستردگی زیاد، ابتدا با تشویق مردم این کار را کردند. من قانون آن‌ها را دیدم و تعدادی از نمایندگان مجلس را دعوت کردیم و به آلمان بردیم و

سمیناری برای آن‌ها برگزار کردیم. در آلمان قرارداد خرید تضمینی با نرخ بالا بستند و مردم به سرمایه‌گذاری ترغیب شدند. بنابراین، اکنون مشکل ندارند. روسیه نیز با قطع گاز روبه‌رو شد، به سرعت با استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر مشکلات برق و کاهش سوخت خود را حل کرد. ما ظرفیت زیادی داریم و باید واقعاً از این ظرفیت‌ها استفاده کنیم. مشکل اساسی دولتی کردن همه‌ی کارهاست. کندی کار به شدت زیاد است، به خصوص در هر جایی که با دستگاه‌ها و نهادهای دولتی مواجه می‌شویم. علاوه بر این، سامانه‌هایی که راه‌اندازی شده در بعضی موارد دچار قطعی و خرابی می‌شوند و مشکلاتی را ایجاد می‌کنند. اگر از منظر سرمایه‌گذار و کارآفرین به این قضیه نگاه کنیم، متوجه مشکلات و موانع می‌شویم.

معرفی کتاب: «طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن»

هیئت تحریریه ماهنامه بصیرت

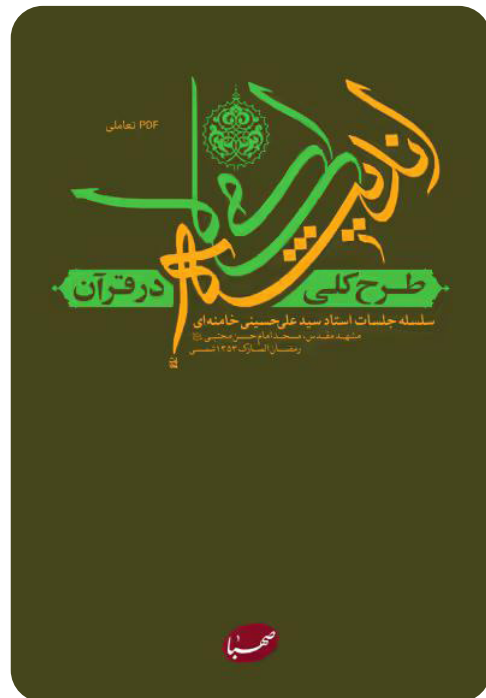
«طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن» کتابی است به قلم مقام معظم رهبری، که به تبیین اصول و پایه‌های اعتقادی اسلام بر مبنای قرآن کریم می‌پردازد. این کتاب در حقیقت متن تدوین‌شده مجموعه سخنرانی‌های ایشان در ماه مبارک رمضان سال ۱۳۵۳ شمسی (چهار سال پیش از پیروزی انقلاب اسلامی) در مسجد امام حسن مجتبی (ع) مشهد است. این سلسله جلسات، به عنوان تلاشی در جهت احیای تفکر اسلامی و تدوین نظام فکری منسجم از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای شناخته می‌شود؛ چنان‌که ایشان از این مباحث به عنوان «پایه‌های فکری برای ایجاد یک نظام اسلامی» یاد کرده است.

حقیقی به صورت باور آگاهانه و مسئولیت‌پذیر تعریف می‌شود و در بخش **توحید**، ضمن معرفی مفهوم یگانگی خداوند، تأکید می‌گردد که فرد موحد نباید تحت سلطه «خدایان دروغین» - اعم از ابلیس، طاغوت‌ها یا امیال نفسانی - قرار گیرد. در بخش **نبوت** پس از توضیح مفهوم پیامبری و معرفی دشمنان آن، به وظایف و تعهدات مسلمانان مؤمن به نبوت اشاره شده و نهایتاً سرنوشت پیامبران و پیروانشان پیروزی قطعی عنوان می‌شود. در بخش پایانی یعنی **ولایت** نیز مفهوم ولایت تشریح شده و ابعاد گوناگون آن - از پیوند درونی جامعه اسلامی و نسبت آن با جوامع غیرمسلمان گرفته تا رابطه میان امام و امت - مورد بحث قرار گرفته است. این رویکرد نشان می‌دهد که مؤلف کوشیده است مباحث کلیدی اسلام را به شکل یک منظومه فکری به‌هم‌پیوسته و با اتکا بر آیات قرآن ارائه کند.

ویژگی‌های برجسته این اثر

آیت‌الله خامنه‌ای در مقدمه کتاب، سه ویژگی مهم برای مباحث این مجموعه برمی‌شمارد:

۱. خارج ساختن معارف اسلامی از حالت صرفاً ذهنی و انتزاعی و مرتبط کردن آن‌ها با تکالیف عملی و زندگی اجتماعی مردم.

ساختار و محتوای کتاب

کتاب حاضر شامل چهار بخش اصلی با عناوین **ایمان**، **توحید**، **نبوت** و **ولایت** است و ذیل هر بخش، مجموعه‌ای از جلسات مرتبط آمده است. در بخش **ایمان**، ایمان

به بازانیشی عمیق‌تر در آموزه‌های قرآنی فرامی‌خواند.

انتشار و استقبال

خلاصه‌ای از این مباحث نخستین‌بار در سال ۱۳۵۴ شمسی (یک سال پس از ایراد سخنرانی‌ها) به همراه مقدمه‌ای از نویسنده منتشر شد و متن کامل پیاده‌شده سخنرانی‌ها نیز پس از سال‌ها در ۱۳۹۲ شمسی توسط انتشارات صهبا به چاپ رسید. این کتاب تاکنون با استقبال گسترده‌ای مواجه شده، ده‌ها بار تجدید چاپ شده و شمارگان انتشار آن از مرز صدهزار نسخه گذشته است. همچنین ترجمه‌های متعددی از آن به زبان‌های مختلف از جمله عربی و انگلیسی منتشر شده است. مجموعه حاضر به عنوان یکی از مهم‌ترین آثار برای آشنایی با منظومه فکری رهبر انقلاب معرفی می‌شود و مطالعه آن به ویژه برای دانشجویان و پژوهشگران علوم اسلامی توصیه شده است. منابع معتبری این کتاب را نمونه‌ای موفق در ارائه اندیشه اسلامی ناب در قالبی نوین دانسته‌اند که می‌تواند در شناخت بنیان‌های فکری انقلاب اسلامی ایران و فهم پیوند دین با اجتماع راهگشا باشد.

۲. نگاه هماهنگ به همه مسائل فکری اسلام به عنوان اجزای یک مجموعه واحد، به منظور دستیابی به ایدئولوژی جامع و متناسب با زندگی چندبعدی انسان.

۳. استخراج اصول بنیادین اسلام از منابع اصیل دینی - به ویژه قرآن - و پرهیز از دخیل کردن سلیقه‌ها و نظرهای شخصی در تبیین این اصول.

علاوه بر این، اثر حاضر نگاهی بدیع به مفاهیم دینی (از جمله مفهوم ولایت) دارد و تصویری جامع از اندیشه توحیدی ارائه می‌دهد که تمامی ابعاد زندگی انسان را در بر می‌گیرد. مباحث کتاب با سیره سیاسی و مبارزاتی ائمه اطهار(ع) در راه شکل‌گیری حکومت اسلامی هماهنگ است و به معضل اصلی جوامع مسلمان یعنی ضعف ایمان توجه ویژه‌ای نشان می‌دهد؛ به‌طوری‌که بر ضرورت تقویت ایمان و تدبّر در قرآن به عنوان راه علاج این مشکل تأکید شده است. این ویژگی‌ها سبب شده‌اند که طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن اثری متمایز در حوزه معارف اسلامی باشد که هم جنبه نظری عقاید را با مسائل عملی و اجتماعی پیوند می‌دهد و هم خواننده را

